

93 ISSN 0772 - 6384
XXXIle jaargang - 2

ten mandere

heemkundige periodiek voor Izegem en omgeving

A. Haeuvel del.

A. Lavielle sc.

Rond Sint-Crispijn

Antoon Vandromme

KULTUUR LIGT ONS.

BANK VAN ROESELARE

JA, UW AANPAK LIGT ONS.

MACHINES BOUCHERIE

Machines Boucherie nv

Plast-o-Form nv

Stuivenbergstraat 106

8870 Izegem

Tel. (051) 31 21 41 - Fax (051) 30 54 46

TEN MANDERE

BESTUUR:

Voorzitter: Dr. JEAN-MARIE LERMYTE
Kortrijksestraat 323, 8870 Izegem
tel. 051/30 39 99

Ondervoorzitter: ANTOON VANDROMME
Blauwhuisstraat 52, 8870 Izegem
tel. 051/30 31 35

Secretaris: ROBERT LEROY
Boomforeeststraat 49, 8870 Izegem
tel. 051/30 10 56

Penningmeester: ALBERIC DEPREZ
Ommegangstraat 69/1, 8870 Izegem
tel. 051/30 28 48

Archivaris: ANDRÉ DEMEURISSE
Baronielaan 33, 8870 Izegem

Hoofdredacteur: BART BLOMME
Europastraat 13, 8770 Ingelmunster
tel. 051/30 03 67

Leden:
LUC BILLIOUW
Ter Beemden 16, 8870 Izegem
tel. 051/30 12 23

ANDRÉ MISTIAEN
Hondekensmolenstr. 24, 8870 Izegem

FREDDY SEYNAEVE
Elegastlaan 14, 8870 Izegem
tel. 051/30 58 31

RAF VANDENBERGHE
Meensesteenweg 77, 8870 Izegem
tel. 051/30 46 23

HENDRIK WILLAERT
Krommekeerstraat 3, 8080 Ruiselede
tel. 051/68 82 45

REDACTIE:
Bart Blomme
Jean-Marie Lermyte
Antoon Vandromme
Raf Vandenberghe

ROND SINT-CRISPIJN

PATROONHEILIGE VAN SCHOENMAKERS
EN LEDERBEWERKERS

ANTOON VANDROMME
Blauwhuisstraat 52 8870 Izegem

**Opgedragen aan mijn vader
Jean-Baptiste Vandromme (1887-1969)
die vele jaren schoenmaker was**

Verantwoordelijke uitgever: Jean-Marie LERMYTE, Kortrijksestraat 323, 8870 Izegem.

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn bijdrage en ontvangt 15 overdrukken.

Voor gehele en gedeeltelijke overname is de voorafgaandelijke toestemming van de heemkundige kring en de auteur vereist.

ALG. NUMMER **93**, 32ste JG. NR. 2 (september 1992)

LIJST ERELEDEN 1992, afgesloten op 15 juli 1992

In Izegem:

Allosserie, Luc, Roeselaarsestraat 327
Ameye, J.-L., Ommegangstraat 9/3
Bogaert, Jan, O.-L.-Vrouwstraat 20
Boucherie, mevr. Christiane, Abelestraat 61
Boucherie, Lionel, Ambachtenstraat 80
Boucherie-Verfaillie, Krekelastraat 9
Bourgeois, André, Sint-Tillostraat 9
Bral-Dejonghe, Rudi, Ardooisestraat 62
Bruyneel, R., Ingelmunstersestraat 57
Bruyneel, Walter, Grote Markt 1
E.P. Capucijnen, Roeselaarsestraat 291
Christiaens, Marcel, Eigenhaardstraat 45
Christiaens, Omer, Prins Albertlaan 2
Christiaens, Roselin, Grote Markt 17
Compernelle-De Vlieghe, Heibrugstraat 17
Deblauwe, Marcel, Kouterweg 125
Debruyne, Rudy, Slagmeersenstraat 13
Decoene, E.H. Jozef, Kerkstraat 13
De Forche, Christiaan, H. Consciencestraat 18
Degezelle, L., Nieuwstraat 4
DMJ
de Müelenaere, E.H. José, Kasteelstraat 26
Demuyck, Gustaaf, Baron de Pélichystraat 45
Denys, Roland, Burg, Vanden Bogaerdelaan 67
Derolez, Jacques, Bellevuestraat 45
Derieuw, Pieter, Werkhuizenstraat 19
Drukkerij Demoen, Sint-Crispijnstraat 26
De Vlieghe, Luc, Melkmarktstraat 1/3
Dubaere, E.H. Ludwig, Kerkstraat 7
Duyck, André, Sint-Jorisstraat 55
Dupont, Jim, Kerkplein 8, bus 4
Dupont, Dr. Johan, Lendeledsestraat 7
Duyvejonck, Paul, Pieter Baesstraat 23
Eeckhout, Dr. A., Baron de Pélichystraat 4
Feys, Gerard, Camiel Ameyestraat 1
Guillemin, Antoon, Meensesteenweg 88
Handsaeme, Roland, Gentsheerweg 82
Herman, Raphaël, Stijn Streuvelsstraat 26
Houthoofd-Feys, A., Steenovenstraat 4
Kemp, Marc, Gentsheerweg 45
Kints, J.-P., Sint-Crispijnstraat 50
Laga, Herman, Gentsheerweg 48
Lecluyse-Demeyere, E., Abelestraat 25
Madou, André, Roeselaarsestraat 317
Maertens, Eric, Kerelsstraat 15
Maes, Bernard, Gentsestraat 84
Mattan, Ronny, Roeselaarsestraat 127
Naessens, Maurice, Ingelmunstersestraat 50/52
Oosterlyncq, Jozef, Sint-Jorisstraat 47
Rommel, Julien, Schoolstraat 2
Saelen, Mevr. André, Kachtemsestraat 137
Sagon-Vanden Avenne F., Gentsestraat 17
Sagon, Luc, Gentsestraat 19
Samain, Herman, Sint-Jorisstraat 51
Seynaeve, Jozef, Burg, Vanden Bogaerdelaan 93
Sint-Jozefscollège, Burg, Vanden Bogaerdelaan 83
Spriet, Noël, Sint-Antoniusstraat 17
Steenlandt-Surmont, Mevr., Klijtstraat 25
Strobbe-Debever, Mevr. G., Korenmarkt 11, app. 11
Strobbe-Staessens, Luc, Vredestraat 1
Terry-Declercq, Rik, Melkmarkt 2
Vanbeckevoort Jaak, Meensestraat 131
Vandenbussche, André, Dam 43
Vandenweghe, Gerard, Wallemotestraat 59
Vanderhaeghen, Albert, Baronielaan 26
Vandewalle, Mevr. Antoinette, Nieuwstraat 9
Vandommele, Roger, Sint-Rafaëlsstraat 14
Vandommele, Roger, Roeselaarsestraat 93
Vandommele, Tillo, Brugstraat 26
Vandromme, Willy, Baronsstraat 112
Vanhaverbeke-Leroy, Luc, Roeselaarsestraat 83
Vanhecke, Johan, Prinsessestraat 74
Van Walleghe, Dirk, Slagmeersenstraat 41
Velghe Joris, Kortrijksestraat 46
Vens, Werner, Prinsdomlaan 16
Verhaeghe, Luc, Oekesestraat 29
Verledens, Willy, Peter Benoitstraat 11
Werbrouck, Raymond, Roeselaarsestraat 143
Wybo Romain, Ter Wallenstraat 35
Zusters van Liefde, Roeselaarsestraat 47
Zusters van Maria, Gentsestraat 31

Buiten Izegem:

Deblauwe, Jules, Sint-Armandstraat 107, 8800 Roeselare
Declercq, Carl, Izegemsestraat 57, 8880 Ledegem
Depoorter-Decoopman, Frans, V. Wselystraat 15, 2678 av. de Lier (Nederland); Weggevoerdenlaan 2, bus F2, 8500 Kortrijk
Gillès de Pélichy, juffr. Jeanne, Keizer Karelstraat 105, bus 30, 8000 Brugge
Hendrickx, J., Heidelaan 7, 3001 Heverlee-Leuven
Hespeel Aviation N.V., 'Brucargo', 1931 Brucargo
Huyghe, Emmanuel, Rodebergstraat 25, 8954 Heuvelland
Meyfroidt, Armand, Vlasschaardstraat 12, 8770 Ingelmunster
Ronse, Chris, Renmeesterlaan 175, Middelburg (Nederland)
Soens, Gerard, Beukenlaan 11, 8860 Lendeled
Vanantwerpen, Lucien, Korenstraat 19, 9800 Deinze
Vanneste, Guido, Tarwestraat 10, 8770 Ingelmunster
Veranneman, André, Ooststraat 199, 8800 Roeselare
Seynaeve-Bok, E., Grote Markt 25/11, 8800 Roeselare
Vandewalle, Roger, Ingelmunstersestraat 13, 8860 Lendeled
Vermandere-Deputter, Geert, Beemd 6, 1654 Huizingen

Misschien staat uw naam niet als een van onze honderd ereleden vermeld omdat u 600 fr. vergat te betalen op rekening 712-0700260-03 van Ten Mandere?

Gewone leden betalen 400 fr.

INHOUD

Inleiding	4
1. De legende	6
De kern van de legende	6
De uitbreiding van de legende	6
2. In de iconografie	10
3. Op religieus vlak	11
De relieken van de heilige broers	11
Hoe kwam Izegem aan een reliek van Sint-Crispijn?	11
De rijve van Sint-Tillo in de Izegemse Sint-Tillokerk	15
De Sint-Crispijnsgroep in de Izegemse processie	15
4. De schoenmakersgilden	19
De gilden vóór de 19e eeuw	19
De 19e-eeuwse Izegemse Sint-Crispijns-gilden	21
5. In de heraldiek	28
In eigen land	28
In Frankrijk	30
6. Sint-Crispijn in de plaatselijke toponymie	35
7. Sint-Crispijn en Sint-Crispiniaan in de kunst	36
A. In de beeldhouwkunst	36
In België	38
In Nederland, Frankrijk, Duitsland en Zwitserland	39
B. In de houtsnij kunst: Mechelen, Poperinge	43
C. In de schilderkunst	45
In Antwerpen en Brugge	46
In Waalwijk (NL), Offenbach (D) en Warschau (P)	49
D. In de grafiek	53
Devotieprentjes	53
Etsen	53
E. In de banistiek	59
In Brugge en Izegem	59
In Waalwijk (NL), Issoudun en Reims (F)	61
F. In de edelsmeedkunst: Brugge	64
G. In de glasschilderkunst	65
H. In de letterkunde: Gedicht van Gabriël Smit	66
I. In de muziek	67
Het lied der Izegemse Schoenmakersgilde	68
Lapper Krispijn	69
Lapper Jan	71
8. Sint-Crispijn in de folklore	72
Bibliografie	73
Noten	75

INLEIDING

Bijna twee eeuwen lang staat Izegem bekend voor zijn schoenen. De naam en de faam van onze stad geraakte op die manier wereldwijd verspreid. 'Chaussures d'Iseghem' was in de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw beslist een gekend en gewaardeerd begrip.

In Izegem bestond er op het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw een intense verering van Sint-Crispijn, de patroonheilige van de schoenmakers. In biografiën en kunstwerken wordt Sint-Crispijn telkens in één adem met zijn broer, Sint-Crispiniaan, vernoemd. In Izegem was dat uiterst zelden, ja, praktisch nooit zo.

Deze studie werd geschreven vanuit een driedubbele bedoeling.

1. We willen Sint-Crispijn een betere bekendheid geven en vermelden waarom uitgerekend hij - met zijn broer - als patroon van de schoenmakers uitverkozen werd.

2. We willen ook ingaan op de Sint-Crispijngilden die, meestal in oudere steden, in het binnen- en buitenland bestaan hebben. Deze gilden kenden in de loop der eeuwen een bepaalde bloei. Tot op heden vinden we in die steden zaken terug die nog naar de oude glorie van deze gilden verwijzen. Brugge, Dendermonde, Poperinge, Ieper, Mechelen, Tongeren, Maaseik en tal van andere steden, zijn daar de stille getuigen van.

3. Deze studie moest ook aantonen dat de Izegemse schoenmakers in de 19e en de 20e eeuw - zij het laat - in het spoor traden van de oude gilden. Er zijn nu nog sporen van dat gildeleven in ons eigen patrimonium terug te vinden.

We hebben lange tijd verzameld. Toch is het absoluut zeker dat het laatste woord over Sint-Crispijn hier niet geschreven werd. Er moet ook nog veel meer iconografisch materiaal bestaan. Toch hopen we dat dit nummer uw horizon zal verbreden en een persoonlijke verrijking zal betekenen.

Bij het verschijnen van deze studie houden we eraan alle personen te danken die op de een of de andere manier aan de realisatie hebben meegewerkt. We vernoemen ze in alfabetische volgorde:

Bart Blomme, Europastraat 13, Ingelmunster

Pastoor-deken Jozef Decoene, Sint-Tilloparochie, Izegem

D. De Vos, conservator Stedelijke Musea, Dijver 12, Brugge

René Duyck, Pastorieweg 3, Sint-Kruis

Dr. Wojciech Eijalkowski, dyrectör Muzeum Wilanowie, Warszawa
E.H. Pieter Declercq zaliger, pastoor te Lo
E.H. Jozef Geldhof zaliger, pastoor te Meetkerke en Houtave
M. Heeren, hoofd afdeling marketing KB, Krom Genthof 6, Brugge
Leon Lambert, Kalfvaart 15, Ieper
Foto Terma, Danny Terryn, Izegem
Raf Vandenberghe, conservator Schoeiselmuseum, Wijngaardstraat 9, Izegem
Jacques Vandebulcke, Beatrijslaan 8, Izegem
Dr. A. Stroobants, conservator-archivaris, Nijverheidsstraat 1, Dendermonde
R. Van de Walle, departementshoofd Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Jubelpark
1, 1040 Brussel
Fernand Vanrobaeys, stadhuis, Grote Markt, Ieper
L. Zylbergeld, archivaris-conservator van de Stedelijke Musea, Peperstraat 1, 1000 Brussel

A. Vandromme
8 mei 1992

1. DE LEGENDE

De kern van de legende

Sint-Crispijn en zijn broer Sint-Crispinianus waren Romeinse christenen uit de derde eeuw. De biografische gegevens over hun leven zijn echter uiterst schaars. Volgens de *Acta Sanctorum* van de Bollandisten vluchtten beide broers uit Rome weg, omdat keizer Diocletianus (284-305) een zware kerkvervolging tegen de kristenen op touw zette. De gegoede Romeinse broers, die uit een voornaam geslacht stamden, vluchtten naar Gallië en belandden in Soissons.

Ze hadden zich als doel gesteld de heidenen in deze stad te bekeren. In deze periode werd de christelijke leer op diverse plaatsen van Gallië verspreid. Zo werkte Sint-Denijs als eerste bisschop van Parijs samen met Rusticus en Eleutherius, en fungeerden Sint-Piastus in de streek rond Doornik, Sint-Chrysolius in Komen en Sint-Quinten (Saint-Quentin) in de streek van Vermandois. Sint-Crispijn en Sint-Crispinianus werkten samen met Sint-Rufius en Valère in Soissons.

Ter plaatse leerden ze het schoenmakersvak en later vervaardigden ze kosteloos schoenen voor de armen. Overdag verkondigden ze het geloof en predikten het evangelie. 's Avonds begonnen ze aan hun schoenen en werkten ze vaak tot een stuk in de nacht. Dat onze Romeinse broeders een zeer volks ambacht uitoefenden is verklaarbaar. In een tijd van vervolging vielen geloofspredikers als gewone werkers minder op, terwijl ze toch met heel wat mensen in aanraking kwamen.

Zowel door de geloofsverkondiging als door hun levenswandel, wonnen Crispijn en Crispiniaan heel wat volgelingen voor het christelijk geloof. Dat was niet naar de zin van Rictius Varus, de Romeinse prefect in dit gebied. De twee broers werden aangehouden en op diverse manieren gemarteld. Ze bleven echter standvastig in hun geloof. Tenslotte liet de prefect hen met een molensteen om de hals in de Aisne werpen. Tot verbazing van de vele omstanders, bleven de broers echter drijven. Uiteindelijk werden ze beiden onthoofd. Dat gebeurde in Soissons in 287.

De uitbreiding van de legende

In de loop der eeuwen heeft de volksfantasie bovenstaand verhaal aanzienlijk aangedikt. Ook beeldende kunstenaars vonden er een bron van inspiratie in en lieten hun verbeelding vrije gang. Op de altaarstukken die door schoenmakersgilden besteld werden om hun gildekapellen te versieren, werden daardoor heel dikwijls nog meer martelingen weergegeven dan de beide broers ooit doorstaan hadden. Zo werden ze met stokslagen gezeseld of kregen ze scherpe elzen onder de vingernagels geklopt. Daarna werden ze op een bank uitgerokken en werden hen riemen vlees uit de schouders en rug gesneden. Maar temidden deze zware folteringen sprongen de stalen priemen van onder hun nagels weg en prikten ze beulen en omstanders tot dodens toe. Zelfs na een proef in gesmolten lood en daarna in ziedende olie, bleven beide broers standvastig en ongedeerd. Een bijkomende legende verhaalt

dat Rictius Varus, bij het zien van zoveel folteringen zonder resultaat, zichzelf in het vuur wierp en in de vlammen omkwam.

Later werden de relieken van Sint-Crispijn en Sint-Crispinianus naar Rome overgebracht; ze worden nog steeds bewaard in de basiliek van de Heilige Laurentius.

Al in de 5e eeuw echter werden de broers in Soissons als martelaren vereerd. In de 6e eeuw richtte Soissons ter ere van hen een kerk op, die door Sint-Elooi werd ingewijd. In 649 werden daar relieken van de heilige broers overgebracht. Ze worden er tot op heden vereerd. In de omgeving van Soissons waren er zelfs drie kloosters die de naam van Saint-Crépin - de Franse naam voor Sint-Crispijn - droegen¹.

In een krantenartikel van 1955 vroeg Jozef Geldhof zich af of beide broers omwil-

le van hun naam soms de patroons werden van de schoenmakers. *Maar hebben hun NAMEN niet een rol gespeeld in het ontstaan van een legende betreffende hun beroep. Vooraf gezegd is het geen uitzondering dat te Rome gebroers en gezusters namen dragen die een beetje gelijklopend zijn, zoals we hebben in Crispijn en Crispiniaan. In dat Crispijn en Crispiniaan herkennen we duidelijk het Griekse woord 'Krèpis' dat bij de Latijnen wordt vervormd tot 'Crepida' en betekent sandaal of schoen. Het kan aldus wel zijn dat onze Crispijn en Crispiniaan al even weinig uit te staan hebben met de schoenmakersstiel als de Mechelse hulpbisshop Mgr. Schoenmaekers en dat men ze later bij de echte schoenmakers heeft ingelijfd omdat in hun namen dat oud latijnse Crepida nog doorklinkt. Wat er ook van zij, echte schoenmakers of geen, het is een feit dat in de vroege Middeleeuwen reeds het patroonschap buiten twijfel was².*

St. Crispijn & St. Crispinaan, patroonheiligen van de schoenmakers

Alkomstig uit Rome vestigden zich te Soissons, maakten er schoenen en verkondigden het evangelie

Zij werden met molenstenen aan de hals in de Aisne geworpen, doch bleven boven

In een ketel met gesmolten lood geworpen, bleven zij ongedeerd en in wanhoop wierp Richius Varius zich in de vlammen

Keizer Maximilianus wilde dat zij hiervoor zouden gestraft worden

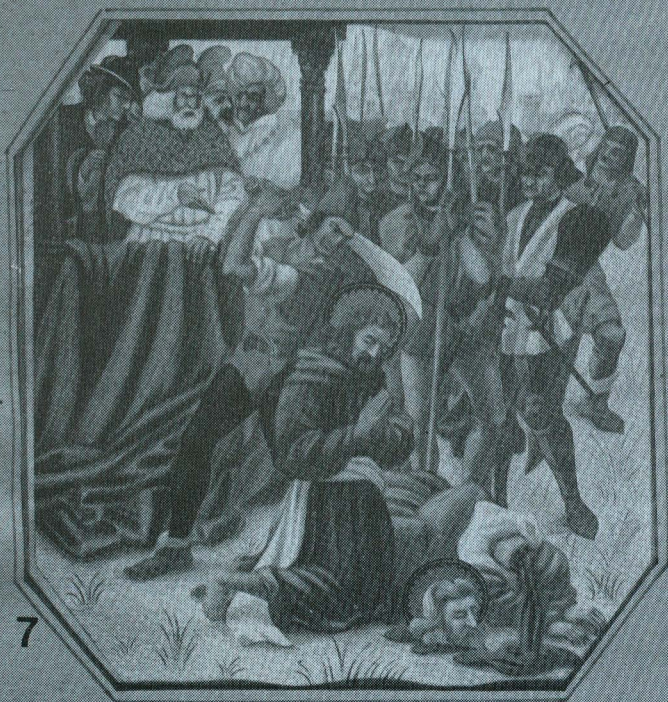

3

Provoost Richius Varius liet hen folteren, doch zij weerstaan alle pijnen

4

7

De Keizer liet hen tenslotte onthoofden

8

In 649 werden hun relikwieën overgebracht naar de basiliek van Soissons

2. IN DE ICONOGRAFIE

De twee Romeinse broers zijn al sedert eeuwen bekend als de patroonheiligen van alle lederverwerkende nijverheden; alleen de leerlooiers en de leerbewerkers vormen gedeeltelijk een uitzondering³. Als patroon van alle leerbewerkers - schoenmakers, zadelmakers, leerlooiers en handschoenmakers krijgen ze meestal een schoen of een halfrond snijmes als attribuut in de hand mee⁴. Er is in de kerk van Horst, in het noorden van Nederlands Limburg, ook een beeld bekend waar we naast de opgenoemde attributen ook nog een molensteen aan hun voeten vinden⁵. Dat had natuurlijk te maken met de folterproef in de Aisne.

De voorstelling van Sint-Crispijn op de Izegemse gildevlag van 1885, bewaard in het Nationaal Schoeiselmuseum van Izegem, schijnt uniek te zijn wat de gebruikte attributen betreft. Hier houdt Sint-Crispijn nl. naast zijn snijmes ook nog een rooster vast. Er is in heel de levensbeschrijving van de heilige

nergens sprake van roosteren. Misschien kan er verwarring ontstaan zijn i.v.m. de vuurgloed die zeker aanwezig was, om de grote potten met lood of met olie ziedend te houden.

Doorgaans viëren de schoenmakers alleen Crispijn. Als zijn feestdag, en dat is 25 oktober, een maandag is, dan wordt die dag zelf gevierd. In het andere geval wordt het feest verschoven naar de eerste maandag volgend op 25 oktober.

Izegem vormt echter een uitzondering op de algemene regel. De Izegemse schoenmakers viëren het Sint-Crispijnsfeest op de eerste maandag na Allerheiligen. Dat komt omdat er in 'de vette jaren' op het einde van oktober telkens veel werk was met het oog op de Avelgemse jaarmarkt⁶. Pas als die jaarmarkt achter de rug was, kon aan feesten worden gedacht.

3. OP RELIGIEUS VLAK

De relieken van de heilige broers

Na de onthoofding van Crispijn en Crispiniaan werden de stoffelijke resten door de christen gemeenschap van Soissons met alle eerbied begraven. Pas in 649 werden hun relieken naar de kerk overgebracht, die ter hunner ere in de zesde eeuw gebouwd was. De verering van de relieken van beide broers is tot op heden in voege. Nog steeds blijft Soissons dé plaats bij uitnemendheid waar deze heilige martelaren het meest vereerd worden.

Hoe kwam Izegem aan een reliek van Sint-Crispijn?

In de tweede helft van de jaren 1880 werd de Izegemse processie grondig vernieuwd. Deze moeilijke taak was vooral financieel een zware dobber. Onderpastoor Leopold Slosse ging echter de moeilijkheden niet uit de weg⁷. Bij de terugkeer van zijn Lourdesreis in 1886 was hij in Solignac een reliek van Sint-Tillo, de patroonheilige van Izegem, gaan vragen. Enige tijd later werd die relikwie opgestuurd⁸. Bij de herstructurering van de plaatselijke processie, wilde Slosse ook een processiegroep inlassen met als centraal thema de patroon van de schoenmakers. Hij wilde dat deze Sint-Crispijns-groep in de vernieuwde processie een reliek van Sint-Crispijn kon meedragen. De Izegemse schoenmakerij vierde toen hoogtij. De naam en de faam van het Izegemse handwerk was gekend en geprezen tot ver buiten de landsgrenzen. De gedachte van Slosse bleek voor die tijd dan ook meer dan gegrond, ook al omdat de bevolking toen veel meer betrokken was bij het religieuze gebeuren dan de

dag van vandaag. Voor de groep van 'Sint-Crispijn' werden nieuwe kostuums en schoenen besteld en ook de bijhorende attributen kwamen tijdig binnen. Nu restte er nog één zaak in dit religieus en vroom gebeuren: een reliek van deze heilige!

Onderpastoor Slosse moet in maart 1887 bij abt Verhelle een aanvraag gedaan hebben om een reliek van Sint-Crispijn te bekomen. De Sint-Sixtusabdij van Westvleteren beschikte over een uitgebreide verzameling van relieken. De abt ervan was een oud Izegemnaar⁹. Hij was vroeger lid van de Izegemse Congregatie. Uit het antwoord van Fr. Alphonse-Maria weten we waarom ook een reliek van Sint-Crispiniaan naar Izegem werd verstuurd¹⁰. Hier volgt het:

*J.M.J.B.   Geloofd zij Jezus Christus
Eerweerde Heer en Vriend,*

Gij hebt alleen eene reliqui gevraagd van den H. Crispinus, mij docht dat ik daardoor de ongenade van zijnen H. Broeder Crispinianus zou ingeloopt hebben, daarom heb ik van beide Heiligen eene reliqui gegeven en daarenboven een redelijken grooten partikel zoodat ik hoop dat uwe Eerw. zou (sic) wel als de schoenmakers van Iseghem er zal van tevreden zijn. De prijs met port en houten bakken is fr. 5,50 het welk gij met gelegenheid kunt voldoen.

Hartelijken dank voor de gezondene doodsantjes. Onze Hoogw. Vader Abt bied uwe Eerw. zijn groetenissen aan.

*Totus tuus in X^o
Fr. Alphonsus Maria
Trappist*

St. Sixtus abdij 23 Maart 1887

12
Placet, publicae fidelium venerationi
indioecesi nostra exponatur; quin
tamen exaltatur.

Rugis, 30 Junii 1887.

De mandato

et d. ducto. com. etc.

Frater Albericus

DEI GRATIA ABBAS
DE S. XISTO IN

ORDINIS CISTERCIENSIS

MONASTERII B. M. V.

WESTVLETEREN,

ANTIQUIORIS REFORMATIONIS,

Omnibus has Visuris Salutem in Domino.

TENORE praesentium fidem facimus et attestamur, quod nos, servatis servandis, juxta Sac. Conc. Trident. praescriptum, debite recognoverimus et approbaverimus Sacras Reliquias de locis authenticis extractas, nempe particulas *ex ossibus S^{cti} Martⁱⁿⁱ Cispini et Cispiniarii*

quas reverenter reponi et collocari fecimus in theca *cuprea* formae *rotunda* circulo *argenteo* et crystallo ab anteriore parte ornata, quam bene clausam et filo serico, rubri coloris, debite colligatam, sigillo nostro, in cera rubra hispanica impresso, obfirmavimus; cum facultate quorum interest, eas ad majorem Dei gloriam et Sanctorum suorum venerationem exponendi, nullatenus tamen exaltandi.

Datum in Monasterio nostro B. M. V. de S. Xisto in Westvleteren, die *19* mensis *Martii* anni 1887.

Fr. Albericus

Abbas

De mandato Reverendissimi Domini Abbatis mei,

Fr. Alphonsus Maria Cust. S. Abig.

NUMERUS ELENCHI 3936.

Bij de relieken hoorde ook een authenticiteitsbrief. Dat is een document dat de authenticiteit van de relieken bevestigde. Daar deze relieken uit de abdij van Sint-Sixtus kwamen, werd de authenticiteit door Vader Abt Albericus Verhelle op 19 maart 1887 met zijn eigen handtekening bevestigd. Ook Fr. Alfonsius Marie Lust ondertekende. Dat was de broeder die in deze abdij zorg droeg voor de relieken. Voorts was de toelating van de bisschop nodig, om binnen het bisdom deze relik openbaar te mogen vereren. Reliek en brief werden naar Brugge gestuurd en op 30 juni 1887 gaf kanunnik Alfons Duclos in naam van Mgr. Faict, de toelating. Het gaat om de geschreven tekst bovenaan links op de authenticiteitsbrief.

In vertaling luidt de Latijnse tekst:

In de linkerbovenhoek, met de hand geschreven:

Wil [deze relieken] uitstellen voor de openbare verering van de gelovigen in ons bisdom. Dit nochtans zonder overdrijving.

Brugge, 30 juni 1887

In opdracht,

Ad. Duclos, kan. secr.

Gedrukte tekst:

BROEDER ALBERIC

Bij de genade Gods Abt van de Onze-Lieve-Vrouw-abdij

VAN SINT SIXTUS IN WESTVLETEREN

Van de Cisterciënzerorde van de oudere hervorming

AAN ALLEN DIE DEZE [RELIEKEN] ZULLEN BEKIJKEN HEIL IN DE HEER.

Met dit schrijven verzekeren en getuigen wij dat - met inachtneming van de vereiste procedure, volgens de voorschriften van het H. Concilie van Trente - wij, na onderzoek, op verantwoorde wijze de authentieke herkomst van deze heilige relieken hebben erkend. Ze zijn namelijk partikels uit het gebeente van de heilige martelaren Crispinus en Crispinianus. // // // // // Wij hebben ze met eerbied samen laten terugplaatsen in een rond koperen foedraal, vooraan versierd met zilveren ring en kristal. Wij hebben dit gesloten en dichtgebonden zoals het hoort met rode zijden draad, en vastgemaakt met ons zegel in rood Spaans was gedrukt; met de mogelijkheid voor wie het aangaat, deze op bescheiden wijze uit te stellen, tot meerdere eer aan God en tot verering van zijn heiligen.

Gegeven in onze abdij van O.L.Vrouw van St.-Sixtus te Westvleteren, op 19 maart 1887.

Br. Alberic, Abt.

In opdracht van mijn Hoogerwaardige Abt, Broeder Alfonsus Maria, bewaarder van de HH. Relieken.

Onderaan: Catalognummer 3936.

De Sint-Crispijnsreliëk uit de Sint-Tillokerk
Foto Terma Danny Terryn, Izegem

En op deze brief noteerde Slosse eigenhandig: *Betaald den 7.07.1887 aan abt V.*

Onderpastoor Slosse kreeg dus een reliëk van de twee broers-schoenmakers. De beide reliëken werden in één osculatorium of reliëkhouder verwerkt, met een nogal rechthoekige vorm. Het gaat om een van de grootste osculatoria die de Sint-Tillokerk bezit: 13 cm x 11 cm. In de centrale cirkel met zilveren rand zien we de twee stukjes been van de twee broers boven elkaar ge-

plaatst. Bovenaan loopt een banderol met de tekst *Ex oss[ibus] S[ancti] Crispini M[artyris]*. Op de banderol onderaan de tweede reliëk lezen we: *Ex oss[ibus] S[ancti] Crispiniani M[artyris]*. Het veld rond deze centrale cirkel is een koperen plaat, geheel geciseleerd, met bloemen en symmetrisch van structuur. Hier vinden we nog een banderol, met helemaal onderaan de tekst *Se Crepin et Crepinien*. De plaat is begrensd met een stevige zilveren boord, die uitloopt in een repeterend randmotief.

De rijve van Sint-Tillo.

De relik van Sint-Crispijn en Sint-Crispiniaan bevindt zich op de foto onderaan in het rechterdakgedeelte van de kruisbeuk.

Foto: Bart Blomme, Ingelmunster

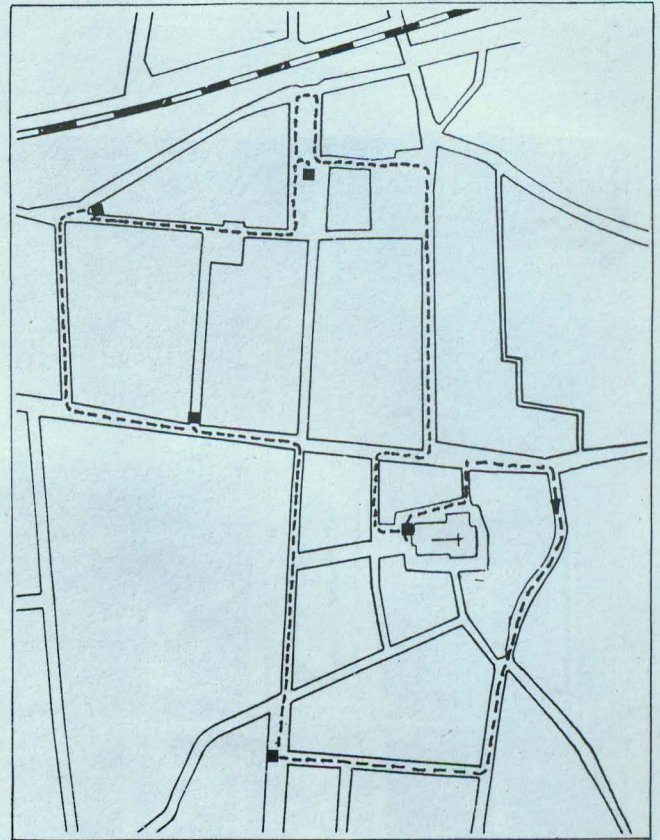
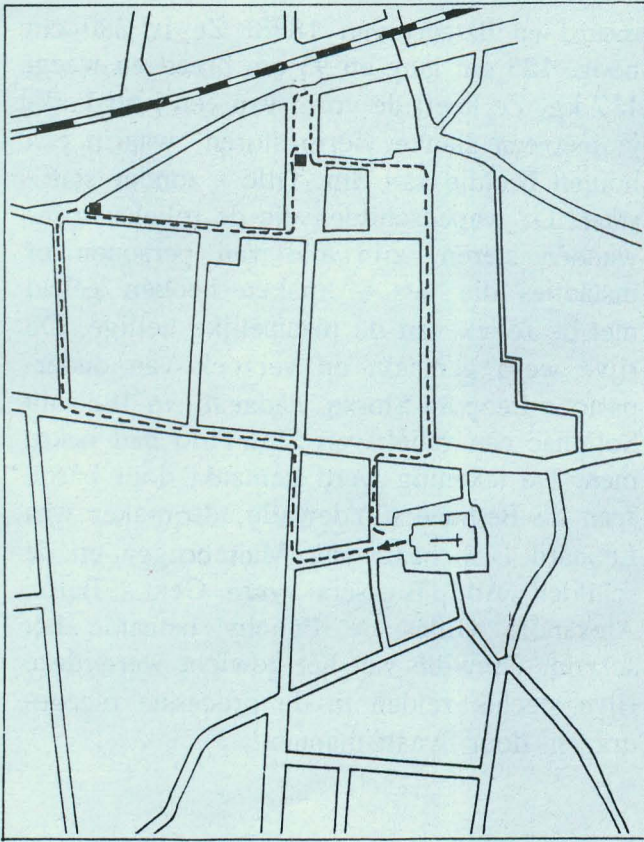
De rijve van Sint-Tillo in de Izegemse Sint-Tillokerk

Bij grote kerkelijke plechtigheden worden alle relieken in hun diverse osculatoria uitgesteld in het sierlijke neogotische reliekschrijn¹¹ dat zelf in een neogotische eiken kast opgeborgen staat in de zuidelijke kruisbeuk van de dekanale kerk¹². De rijve van Sint-Tillo is van dennenhout en gepolychro-

meerd en dateert van 1888. Ze is 220 cm hoog, 125 cm lang en 95 cm breed en weegt 117 kg. Ze heeft de vorm van een kruiskerkje met een slanke vieringstoren, waarin een houten beeldje van Sint-Tillo - zonder staf - staat. De wapenschilden die de reliekschrijnwanden sieren, zijn alle van personen of instanties die iets te maken hebben gehad met de relik van de plaatselijke heilige. De rijve werd gemaakt op verzoek van onderpastoor Leopold Slosse, nadat hij in 1886 uit Solignac een relik van Sint-Tillo had bekommen. De tekening werd gemaakt door baron Jean de Bethune d'Ydewalle, de maker was Leonard Blanchaert van Maltebrugge en de schilder Ad. Bressers van Gent. Baron Alexandre Gillès de Pélichy betaalde het schrijn. Omwille van het gewicht werd deze rijve slechts zelden in de processie meege dragen: door twaalf mannen!

De Sint-Crispijnsgroep in de Izegemse processie

In 1889 ging de grondig vernieuwde en uitgebreide processie voor het eerst uit. De *Gazette van Thielt* schreef toen, op 29 juni 1889: *Sedert is ze [de processie] zoodanig veranderd en uitgebreid, dat ze nu de schoonste is van Vlaanderen, achter de H. Bloedprocessie van Brugge, ja, en deze overtreft voor den rijkdom en den overvloed van kleederen. De groepen van manspersonen alleen, dragen voor 9000 fr. prachtkleederen van allen aard en van alle fatsoen, en de groepen der dochters zijn niet ten achteren gebleven.* De processie vond twee keer per jaar plaats. De eerste keer gebeurde dat de eerste zondag na H. Sacramentsdag, tien dagen na Pinksteren. Men sprak daarbij van 'de kleine processie'. Op 15 augustus, het feest van Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, ging de processie de tweede keer uit. Wegens de langere ommegang sprak men van 'de grote processie'.

De omgang van 'de kleine processie' (links) en 'de grote processie' (rechts). De zwarte blokjes duiden de plaatsen aan waar halte werd gehouden. Men zong er het *Tantum Ergo* en de zegen werd er gegeven.

Een van de nieuwe groepen was die van Sint-Crispijn, met de volgende samenstelling.

De vaandeldrager droeg een ambtelijk gewaad, zoals in de 15e eeuw gebruikelijk. Hij droeg een blauwe soutane, met daarop een rode gordel met goudgalon. Hij droeg ook een lange rode zijden mantel met blauwe voering, blauwe koord en goudgalon. De vaandrig droeg een roodblauwe bonnet op het hoofd en droeg verder nog gele schoenen, witte kousen en witte handschoenen. Op het vaandel stond de beeltenis van een staande Sint-Crispijn in een medaillon¹³.

De twee beloenberddragers hadden een blauw en rood kleed, versierd met galons. Hun rood hoofddekseel was met blauw verwerkt en had achteraan een gouden kwast. Ze droegen witte kousen en een zwarte lederen riem om het beloenberd in te steken.

Op het beloenberd stond vooraan een gekroonde en gespoorde laars, het embleem van het ambacht. Leopold Slosse had deze gekroonde laars laten sculpteren bij de firma A. Bressers-Blanchaert, Peperstraat 16 in Gent, waar allerlei voorwerpen van christelijke kunst werden vervaardigd. Alles sa-

men - schilderen en vergulden inbegrepen - werd hiervoor in december 1885 74,93 fr. betaald¹⁴. Op de achterkant van het beloenberd waren eikels geschilderd. Dat was het zinnebeeld van de leerlooiers, want die gebruikten vroeger heel wat eikebast bij het looien van de dierenhuiden.

De processiegroep zelf was helemaal in middeleeuwse feestkledij uitgedost. De leden waren verkleed als vreemde kooplieden en vergezelden in een grote groep het beeld van Sint-Crispijn en de vlag. De *Gazette van Thielt* vervolgde: *Onder de vanen, zijn er drie die mij veel behaagden: deze van de Bosseniers, deze van de Congregatie der Jongelingen en deze van de Gilde van St.-Crispijn. Alle drie zijn waaiers naar den ouden trant. De twee laatste gemaakt onder toezicht van baron [de] Bethune, door de zusters van Crombeen, te Gent. St.-Crispijn's vendel is iets op zijn eigen, zoo bevallig is het van sneê en van wending; het prijkt met de wapens van Iseghem en Soissons - waar St.-Crispijn de marteldood leed - ...*

Bij deze groep ging de bijzondere aandacht naar het schoeisel. Het ging om halve laarzen of rijgbottinen, gesneden uit geelkleurig Russisch kalfsleder. Emiel Die- rick had het ontwerp gemaakt. Hij was de zoon van Edward, die het ambacht in Izegem op hoog niveau had gebracht en de faam van

de Izegemse schoenmakers tot ver buiten de landsgrenzen wist uit te dragen. Midden in de groep werd de reliek van Sint-Crispijn meegedragen. De hele Sint-Crispijns- groep werd verzorgd door leden van de Sint-Crispijns- gilde van de Congregatie. Deze Gilde telde in 1891 110 leden en vergaderde om- trent om de maand in het Congregatiege- bouw¹⁵.

Na de processie moesten de proces- siekleden en toebehoren natuurlijk ergens geborgen worden. Dat gebeurde in de berg- plaatsen van de brouwerij Carpentier. De nabijheid bij de kerk en het congregatiege- bouw verhoogde nog in grote mate de keuze voor deze bewaarplaats. Tijdens de eerste wereldoorlog maakte een brand echter een definitief einde aan deze processieschat. Alle klederen en materiaal verdween voorgoed in de vlammenzee.

De Sint-Crispijns- gilde was ook op andere manifestaties opvallend tegenwoordig. Zo treffen we haar met een eigen groep aan in de inhuldigingsstoet van 15 juli 1891, toen Joseph Dehulster als nieuwe herder in Ize- gem ingehuldigd werd. Bij die gelegenheid droeg de groep verschillende foltert- uigen mee, tot verbeelding van de verscheidene martelingen die beide patroonheiligen hadden ondergaan, voordat de beul ze onthoofdde.

DIENST VOOR DEN MIDDENSTAND

LEERBRIEF

DE BESTUURDER
van den Dienst voor den Middenstand

Janlaibley

Door bemiddeling van het Leerlingsecretariaat van *Izeghem*

is *Mijnheer Druyck, René, H.*

geboren te *Izeghem*, op *16 Mei* *1912* *twee* jaar

in de leer geweest, ingaande met *1 November* *1929*, bij

Mr Devoldere, A. en Leenknecht, J.

meesters: *schoenmakers*, te *Izeghem*.

Hij heeft ~~met~~ *96* punten op *100* behaald op het eindexamen afgelegd te *Izeghem*, den *20 November* *1931*, voor ons, leden van de Jury.

De afgevaardigde van den Staat :

Schaer

De leden van de Jury :

H. Vanhouwaert
Edm. Gevelcke

De Meester *Leenknecht J.*

Devolder. Ant.

De Leerling : *Druyck René.*

Voor het Leerlingsecretariaat van *Izeghem*

De Voorzitter :

Ant. Druyck

De Schrijver :

Russel

Graden : 9/10, de grootste onderscheiding; 8/10, groote onderscheiding; 7/10, onderscheiding; 6/10, voldoening.

Voorbeeld van een leerbrief, in november 1931 uitgereikt door het Leerlingenssecretariaat van Izegem.

4. DE SCHOENMAKERSGILDEN

De gilden vóór de 19e eeuw

In de middeleeuwen troffen we in Vlaanderen voor alle ambachten eigen gilden aan. Wie een stiel wilde leren, diende lid te worden van die gilde en het opgelegde lidgeld te betalen. Daarenboven diende de jongeling nog een lange leertijd door te maken. Er vielen duidelijk drie grote fazen te onderscheiden.

1. Elke nieuweling diende bij een meester in de leer te gaan, waar hij stukje bij beetje de verschillende moeilijkheden van het vak aangeleerd werd. Daarna diende de **leerjongen** alles onder het waakzame oog van zijn meester in de beste voorwaarden na te doen.

2. Als de leerjongen was opgeleid, diende hij zich als **gezel** verder te bekwamen bij andere vaklui. Daartoe reisde hij vaak voor een langere periode door het land, soms zelfs in de vreemde. Vaak bekwaamde hij zich bij verschillende meesters.

3. Wie **meester** wilde worden, moest thuis, in eigen gilde en voor eigen deken, een meesterstuk maken. De kandidaat kreeg de nodige grondstoffen, waarmee hij binnen een vastgestelde tijd het opgelegde stuk geheel zelfstandig moest afwerken. Als deken en keurmeesters het werk goedkeurden, werd de vroegere gezel meester. De gildedeken werd gekozen uit de diverse meesters van de gilde en nam gedurende een bepaalde tijd de leiding van de gilde op zich. In veel steden werden de zonen van de mees-

ters begunstigd als ze zelf meester wilden worden. Soms werd deze titel zelfs erfelijk.

Vanaf de 14e eeuw tot en met de 17e eeuw droegen de Vlaamse gildeleden bij grote feesten, plechtige optochten, processies en andere uitingen met openbaar vertoon, een eigen specifieke dracht. Het uniform verschilde volgens de graad die de personen binnen de gilde uitoefenden. In diverse oude steden zijn daarvan nog enkele sporen bewaard gebleven.

In **Brussel** kreeg de schoenmakersgilde in 1489 voor het eerst eigen statuten. Deze gilde omvatte alle takken van de lederbewerkende nijverheid: schoenmakers, lappers, handschoensnijders, looiers, leertouwers en riemsnijders. Bij iedere groep stonden vier dekens aan het hoofd.

Bij optredens in het openbaar droegen de gildebroeders van de schoenmakersgilde van **Gent** speciale uniformen in de kleuren van de vereniging. De groep werd steeds voorafgegaan door een gildebroeder te paard met de banier van de gilde. Achter hem stapten de andere gildebroeders met militaire tred in het schijnsel van de toortsen die met emblemen van hun ambacht waren versierd. In de gilde zelf hadden ze allen nog een burgerlijk en een militair kostuum.

De hoofdman droeg een lang kledingstuk en een wijde mantel met opslagmouwen. Aan de rechterkant waren deze mouwen open tot aan de schouder. De deken onderscheidde zich door een brede schitterende kleurenband die

aan de voorkant op de volle hoogte van de mantel aangebracht was. De kledij van de gezworenen verschilde alleen met deze van de deken door de kleur en door de tekens van het ambacht die op de linkerkant van de mantel stonden en door een touw omkaderd waren.

De Gentse schoenlappers plaatsten met grote zorg een deel van hun wapen op hun linkerschouder. De gezworenen van deze gilde droegen daarvoor steeds een geborduurde stok van sinopel (groen) op deze plaats. Ze vierden hun patroonsfeest altijd zeer uitbundig en ze verteerden heel veel. De overheid diende zelfs tussenbeide te komen om de uitgaven tot 15 fl. te beperken. Deze lappersgilde verloor in 1450 een deel van haar bezit in een brand. Niet alleen haar tenten, banieren en vazen gingen te loor, maar ook de pelder, die ze bij uitvaarten van gildebroeders zo graag gebruikte. Ook de kledij voor het feest van O.L.V. Lichtmis en hun juwelen en kleinoden - waaronder de breuken van deken en gezworenen - gingen toen in de vlammenzee verloren.

Ook **Kortrijk** had Sint-Crispijngilden: die van de schoenmakers en die van de oudeschoenmakers of schoenlappers¹⁶. De schoenmakers hadden zelfs hun eigen altaar in de Sint-Maartenskerk. Bij de heropbouw van de kerk in 1464-1468 werden in het zuidelijk deel van de kruisbeuk altaren voorzien voor Sint-Jan de Doper en voor Sint-Crispijn.

In de stad **Namen** werden vier gezworenen gekozen op het feest van St.-Remy (2 oktober). In 1416 kwamen de looiers de bestaande groep van lederverwerkers aanvullen.

In **Maastricht**, de Nederlandse stad aan de Maas, had de gilde maar één deken. Ook hier golden strenge regels. De deken diende 'burger' en 'meester' in zijn vak te

A. Harriet del.

Hisson et Collard scil.

De deken (boven) en de gezworene (onder) van de gilde van de oude schoenmakers van Gent, in ceremoniekostuum.

Voorstelling in het Gildeboek dat in het stadsarchief van Gent bewaard wordt.

zijn. Hij moest 44 florijnen storten in de stadskas, een bedrag dat vanaf 1697 verdubbeld werd. Daar kwam nog 6 à 8 fl. extra bij voor Horn¹⁷. De deken moest ook een 'emmer' geven aan de brandweer van de stad.

Deze regels bleven gehandhaafd tot in 1794. Toen de Fransen de stad innamen, vervielen al deze oude rechten en plichten.

In het *Armorial des anciennes corporations des cordonniers, bottiers, savetiers, tanneurs et corroyeurs de la France* konden we de wapens terugvinden van 300 oude lederverwerkende gilden. Het ging beslist niet alleen om enkele grote gilden.

A Racinet fils del.

Hisson et Cottard sc.

Een broeder schoenmaker van de HH. Crispijn en Crispiniaan.

Naar een gravure uit het Prentenkabinet van de Nationale Bibliotheek van Parijs.

Op het feest van O.L.V. Lichtmis van 1645 startte in Frankrijk zelfs een godvruchtig genootschap. Het telde aanvankelijk zeven leden, allen uit het noordelijk deel van Frankrijk tussen het Kanaal en de Rijn¹⁸. Dit genootschap 'De Broeders Schoenmakers van de HH. Crispijn en Crispiniaan' was in Parijs gevestigd en wilde hulp bieden aan vakgenoten. Standvastigheid, zuiverheid en onteigening werden in dit genootschap als zeer hoogstaande deugden aanzien. Deze gilde had ook een eigen uniform bestaande uit een lange zwarte jas tot juist boven de knie, met eerder wijde mouwen, een lange rij kleine knopen vooraan in het midden, een zwarte schoudermantel die evenlang was als de jas, een korte zwarte broek met pijpen tot onder de knie, een zwarte bolhoed met brede rand, een witte bef, zwarte kousen tot onder de knie en zwarte schoenen met gesp en rechte schoentop. Kortom, het ging om een klederdracht uit de baroktijd.

De 19e-eeuwse Izegemse Sint-Crispijngilden

Vanaf het midden van de 19e eeuw breidde het schoenmakersambacht zich in de Izegemse regio zienderogen uit. Leegstaande landelijke weefkamers, waar vroeger het eentonig gerikketik van de schietspoel te horen was, werden vrij snel in schoenmakerswerkplaatsen omgevormd. Soms werkten twee, drie of meer schoenmakers samen.

In de eerste helft van de 19e eeuw bestond de Izegemse schoenmakersgilde uit twee afdelingen. De **schoenmakersknechten** kwamen samen in 'De Swarte Leeuw', op de westzijde van de Korenmarkt; daar is nu de BBL gevestigd. De **schoenmakersbazen** kwamen aanvankelijk samen in 'De Halve Maan', nog steeds op de hoek van de Melkmarkt en de Melkmarktstraat gelegen. In 1867 verhuisden ze naar 'Het Paviljoen' - dat voordien 'Het Schuttershof' was, op de

hoek van de Statieplaats en de Wolvestraat; deze herberg verdween samen met de hele huizenrij bij de aanleg van de nieuwe brug.

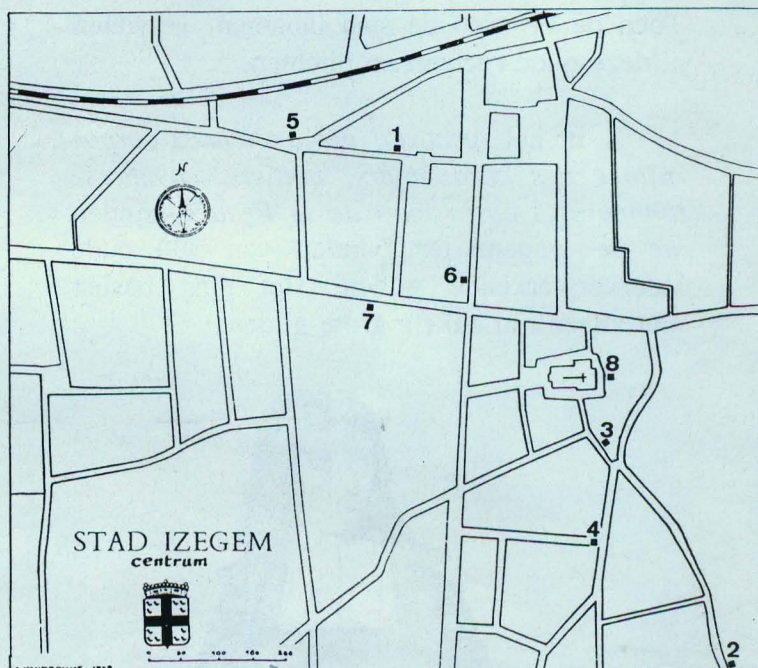
We weten o.a. ook dat toen de zonen van Izegemse meester-schoenmakers begunstigd waren. Zij mochten ongehinderd de stiel aanleren, terwijl vreemden na een jaar leertijd een proef moesten afleggen. Dat was meestal het maken van een kinderschoen. De kandidaat moest dan de kinderschoen over het dak werpen - de meeste huizen hadden nog geen verdieping - en het resultaat bepaalde zijn verdere loopbaan. Viel de kinderschoen op de schoenzool en bleef hij zo staan, dan mocht de leerling verder de stiel aanleren. Viel de schoen op de zijkant of viel hij om, dan moest de leerling met dit beroep stoppen¹⁹. Zonen van Izegemse schoenmakers dienden zich aan deze proef niet te onderwerpen, waardoor de Izegemse specialiteit meer in Izegemse handen bleef.

Aan de strakke gildegheest met de reglementering van het **gesloten ambacht** kwam omstreeks 1860 een einde. Verschillende herbergiers maakten daarvan gebruik om in hun herberg een Sint-Crispijngilde op te richten²⁰.

Tussen 1870 en 1880 bestonden er in Izegem een tiental dergelijke café-gilden die als enig doel het vieren van het Sint-Crispijnsfeest hadden. Daartoe moest elke schoenmaker wekelijks enkele centiemen in de kas van zijn gilde storten. Met dat spaargeld kon dan ter gelegenheid van het patroonsfeest gedronken en gesoupeerd worden. Veruit het grootste deel van deze gilden was in het centrum gelegen.

1. *Craenenburg* was de eerste café-gilde. Dat was bij Jean Bourgeois, aan de noordkant van de Hondstraat.

2. *Het Vlaamsch Hoofd*, in de Kortrijksestraat, bij Charles Louis Vandecasteele, zoon van Petrus²¹.

De plaatsen in de Izegemse binnenstad waar omstreeks 1900 herbergen met een Sint-Crispijngilde te vinden waren.

1. Craenenburg
2. Het Vlaamsch Hoofd
3. De Vlaamsche Leeuw
4. Sint-Jan
5. Het Burgerwelzijn
6. De Katholieke Kring
7. De Xaverianen
8. De Congregatie

3. *De Vlaamsche Leeuw*, aan de oostkant van de Sint-Pietersstraat, bij François Staes.

4. *Sint-Jan*, in de westkant van de Meensestraat, bij Emiel Vermeulen.

5. *Het Burgerswelzijn*, in de Nederweg (bij de Kruisplaats), bij Charles Blomme-Dejonghe.

6. *De Katholieke Kring*, aan de westkant van de Nieuwstraat, bij Florent Deblauwe (nu de winkel Clarysse).

7. *De Xaverianen*, in de zuidkant van de Roeselaarsestraat, ten westen van de kapel van het hospitaal. Het ging om het patronaat van Franciscus Xaverius, al vlug afgekort tot de Ciskes. Deze groep was wellicht de laatste Izegemse groep die een Sint-Crispijngilde

de stichtte en startte onder het voorzitterschap van Emiel Spriet.

Ook buiten het centrum van Izegem waren er nog enkele gilden:

8. *De Landman*, in de Meensesteenweg, aan de Bosmolens, bij Pieter Samoy.

9. *Het Gouden Hoofd*, aan de noordkant van de Roeselaarsestraat, op de wijk Abele, bij de weduwe Jos. Gits-Rousseau.

Emelgem was niet alleen heel nauw met Izegem verbonden, heel wat Emelgemnaren werkten in Izegemse schoenfabrieken. Zo kwam het dat ook Emelgem een Sint-Crispijns-gilde rijk was:

10. *In d'Harmonie*, aan de noordkant van Emelgemplaats, bij J. Vandenberghe.

Al deze Sint-Crispijns-gilden vormden samen een heel grote, bonte bende, die bij het feest van hun patroon allemaal om het liefst de bloemetjes buiten zetten. Als we alle 'overleveringen' mogen geloven, dan moeten we vaak zelfs denken aan een heel mooie, kleurrijke... bloementuin. De middeleeuwse gilden hadden erop gestaan een eigen kapel te hebben en die op te smukken met beelden van hun patroon of met altaarschilderijen waarop de martelingen van de heilige broers afgebeeld werden. Het enige kerkelijk aspect

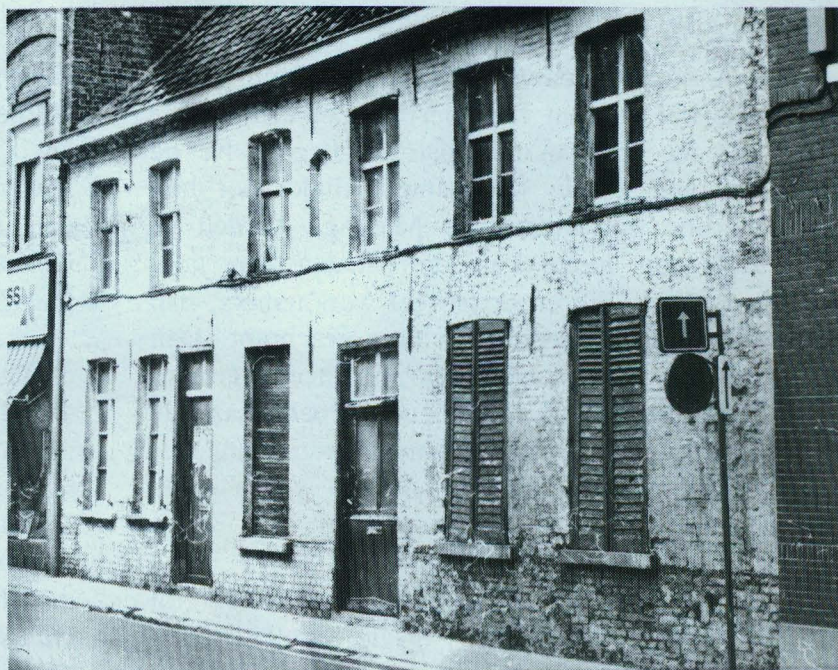
Drie plaatsen waar Sint-Crispijns-gilden bestonden.

Van boven naar onder:

'CRAENENBURG', in de Hondstraat (het huis met de gesloten vensterluiken).

'DE SWARTEN LEEUW', aan de westkant van de Korenmarkt.

'IN DE HARMONIE', aan de noordkant van het Emelgemseplein. Deze herberg moest - samen met 'Het Damerd - wijken bij de uitbreiding van het vroegere dorpsplein ('De Plaatse').

van de 19e-eeuwse Izegemse Crispijngilden was dat ze hun feestviering met een heilige mis ter ere van hun patroon begon. Na de mis werden de werknemers flink door hun patroon getraceerd. 's Middags werden ze zelfs ten huize van de patroon aan tafel genodigd. Waren er te veel werknemers, dan werd deze begeerde invitatie geschrapt. Dan trokken de schoenmakers, in steeds grotere feeststemming, van de ene herberg naar de andere, al zingend. De maat werd aangegeven door een trommelaar die vooraan de groep liep.

Leopold Slosse, die van 1872 tot 1891 onderpastoor was op de Sint-Tilloparochie, wilde in die fel doordoopte feestvieringen verandering brengen en ze op een meer gemanierde leest gaan schoeien. Om die reden stichtte hij op 2 juli 1882 een Sint-Crispijngilde in de schoot van de Congregatie. Die werd onmiddellijk de grootste van alle Izegemse Sint-Crispijngilden. Ze was beslist geïnspireerd en gedeeltelijk geschoeid op de leest van de oude schoenmakersgilden uit de late middeleeuwen. De lage levensstandaard liet wel niet de luxe toe die we in de late middeleeuwen en vooral in de 'gulden eeuw' in Vlaanderen konden aantreffen. De bedoeling van de Sint-Crispijngilde van de Congregatie was driedubbel:

- de feestdag van Sint-Crispijn op een deftige manier samen vieren;
- gedurende het jaar verbroederen tussen bazen en knechten;
- door lessen en vergaderingen vooruitgang boeken in de schoenmakerij.

Het eerste jaarfeest (1882), waaraan 55 leden deelnamen, vond het bestuur *aldernuttigst want er zijn geen 12 pinten bier verkocht geweest*²².

In 1891 waren er 110 leden. Er werd om de maand vergaderd in de Congregatie. Na het vertrek van Slosse werd Ed. Lagace de nieuwe proost. In die tijd was Emiel Dierick de deken van de Gilde en waren Leon

Crochon-Desmet onderdeken en Eugeen Verbeke schrijver²³. De Gilde telde bazen en knechten. Er werd in alle deftigheid gewerkt, maar... wanneer er gefeest werd, dan schreef men dat met een hoofdletter. Zo weten we dat nog geen volle 100 man op de feestdis van 1891 verorberden:

34 kg kalfsvlees à 2 fr.	68.00 fr.
45 kg rundsvlees	76.00 fr.
groenten en brood	19.00 fr.
taarten	11.00 fr.
Voorts vinden we op deze lijst de volgende uitgaven:	
dienstpersioneel	10.00 fr.
pianist, mossels, wijn, notablokjes en andere kleinigheden	7.20 fr.
totaal	191.20 fr.

Op deze rekening kreeg de pianist een eigenaardige plaats. Blijkbaar mocht cultuur er wel zijn..., maar niet te veel kosten.

Aanvankelijk gingen de leerlingenschoenmakers hun eerste stielkennis opdoen bij bestaande schoenmakers die daarvoor bekend stonden en geregeld nieuwelingen in de leer hadden. Vanaf 1900 werden lessen gegeven in het Gildenhuis. Het ging om een initiatief van Emiel Dierick. In 1906 werden de lessen de maandagnamiddag gegeven (van 15 september tot 1 mei). Daaruit ontstond in 1912 een dagschool voor schoenmakerij; dat was meteen het begin van het huidige VTI. Vanaf dat moment kreeg men de volgende opleiding. Na zijn studies aan de Vrije Vakschool, ging men twee jaar in de leer bij een paar meester-schoenmakers, om de fijne afwerking in al haar facetten te leren. Daarna moest men zich voor het eindexamen aanmelden bij het leerlingensecretariaat. Uiterst bekwame juryleden keurden dan het proefwerk. Wie slaagde, zag zijn naam op een 'leerbrief' genoteerd en werd als meester-schoenmaker aangezien.

Zo vierden de Izegemse schoenmakers in 1908 hun Sint-Crispijnsfeest.

Bovenaan: Albert Vanderschaeve (links) en Richard Vienne (rechts), met twee vrienden: in zondags pak en met... de passende drank.

Onderaan: vier vierders wanen zich grote baankoningen, zoals Vanhauwaert en andere grote favorieten uit die tijd.

ATM - Geschonken door Jozef Devoldere.

De Emelgemse Sint-Crispijngilde in 1920 voor het lokaal 'In de harmonie'. Telkens v.l.n.r.:

vooraan: Marcel Ghekiere, Jerome D'Hondt, Paul Coolen (vader van Julien), Jules Vandenberghe, vooraan gehurkt trommelaar Maurits Vandommele, Victor Vandermeulen, Jules Dekeirsschieter (vader van Louis) en Jozef Deforche.

Tweede rij: Octaaf Deschryvere, Aloïs Werbrouck (van 'De Zwarte Leeuw'), Eugene Demoen, Aloïs Beernaert (uit de Vijfwegenstraat), Camiel Vandenghinste, Louis Dekeirsschieter, ... Velghe, Alfons Decoopman (uit 'Den Driemast').

Derde rij: Florent Bourgeois, ... Vanslambrouck (uit 'De Nieuwe Vijfwegen'), Hector Verschoore (vader van Camiel, Vijfwegenstraat), Leon Ghekiere, Aloïs Dekeirsschieter, Aloïs Ghekiere, Prudent Hoste (uit herberg 't Trapke'), Theophiel Delseyne, Arthur David.

Vierde rij: Remi Vanderheeren, Michel Windels (broer van Alberik), Jerome Denys, Theophiel Vanden Berghe, Alfons Windels, Julien Castelein, Arthur Wallaert en Jozef Margot.

Stad Iseghem.

Groot Avondfeest

gegeven door de leden van de
Xaverianen Koormaatschappij,

TER GELEGENHEID VAN

SINTE CRISPYN,

Op Dinsdag 9 November 1897,

IN HUN LOKAAL.

SPELWIJZER

1° DEN OOGST, koorzang	X. X.
2° Vaderlands lied T V	FL. COLPAERT.
3° De Socialisten, drama in drie bedrijven 1 ^o , 2 ^o en 3 ^o Bedrijf.	D.

*Omhaling voor de Tooneelkosten te dekken
en voor de maatschappij tot bijtreding hater behoeftigheidskas.*

- 4° Op Rabotte (Tamboer Janssens), groot Blijspel met 22 n^o
gezang. Muziek : Julien Clement, bestierder der Maatschappij.

ROLVERDEELING.

DRAMA.

Crispyn,	J. Demey.
Arnold en Frans, zoons van Crispyn	Art Vandommele.
Jan, knecht van Crispyn	Jos. Demey.
Grootvader,	Jul. Lefevre.
Pastoor,	J. De Pickere.
Smid,	Al. Dewulf.
Bakker,	P. Lameire.
Commissaris,	H. Herman.
Veldwachter,	Ben. Delarue.
Baas Moerhuyze,	Cyr. Zeebrouck.
	Fl. Colpaert.

Socialisten. — Boeren.

BLIJSPEL.

Baron Van Ravensteyn,	H. Herman.
Markies Van Prifelberghe,	Fl. Colpaert.
Janssens (tamboer)	Art Vandommele.
Roffel (trommelmeester)	J. Demey.
Pompoen (commandant)	Ivo Mesvlagh.
Bierbuyck (Baes tapper)	Ben. Delarue.
Knecht	K. Schelpe.
Soldaat N° 1	Jul. Lefevre.
Soldaten N° 2	P. Lameire en E. De Simpeluere.
	Soldaten.

Opening der zaal kwart voor 7 ure, begin ten 7 ure stipt.

Iseghem J. Dooms, boek- en steendrukker.

5. IN DE HERALDIEK

IN EIGEN LAND

In oude steden, die al tijdens de Middeleeuwen hun vaste structuren kenden en prat gingen op eigen rechten en vrijheden, kunnen we vaak de oude gildewapens van de schoenmakersgilden terugvinden. Dat is vooral mogelijk in die steden die in de loop der eeuwen de pronkstukken uit ver vervalgen tijden met de nodige schroom en eerbied verzamelden, om die in een streekmuseum aan het publiek ten toon te stellen.

De schoenmakers van Ieper.

In zilver met een Sint-Crispijn in vleeskleur bewapend met een borstharnas in zilver onder een mantel van keel en geschoeid met laarzen van keel, houdende in de rechterhand een snijmes van sabel en rustende met zijn linkerhand op de maag; de heilige staande op een grasgrond van sinopel.

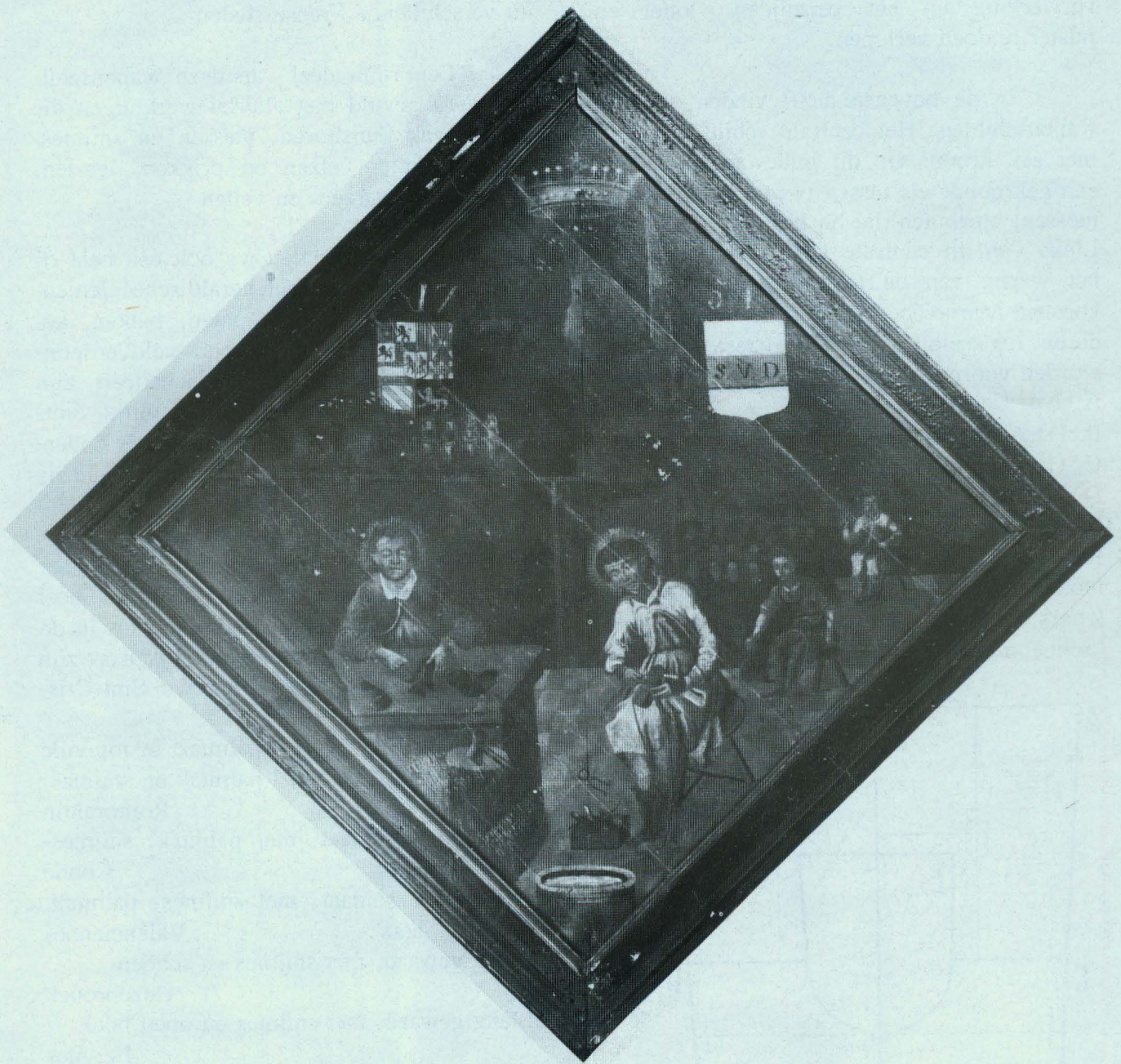
Gildeschild van de Ieperse schoenmakersgilde (1644)

Dit ruitvormig gildebord (45 cm x 45 cm) bevindt zich in het Merghelynckmuseum in Ieper (inv. 571) en stelt Sint-Crispijn voor aan het werk. Bovenaan vinden we het wapenschild van de Ieperse schoenmakers en het jaartal 1644 en onderaan het stadswapen van Ieper. Ook in *Le livre d'or des Métiers*, dat in 1852 in Parijs verscheen, vinden we, naast tal van wapens van Franse schoenmakers- en schoenlappersgilden, ook dat van Ieper terug.

Gildeschild van de Dendermondse schoenmakersgilde (1751)

In het Stedelijk Museum van Dendermonde, geïnventariseerd onder nr. 551, berust een gildeschild, olie op hout (116 cm x 116 cm)²⁴. Dit schilderij heeft beslist geen grote kunstwaarde, maar blijft een prachtig voorbeeld van Vlaamse volksdevotie. Dat laatste dient bijzonder onderstreept te worden in verband met het uitdeinende gildeleven in onze gewesten onder de Oostenrijkers. Dit gildebord is op zijn minst een fraai getuigenis uit een rijk verleden, waar de gildetrots nog een deugd was, toen gildeleden samen het schilderij betaalden om hun patroonheilige te eren.

Wat stelt het voor? We kunnen dit schilderij best in twee helften verdelen, door een horizontale as te trekken van de linker- naar de rechterhoek van dit ruitvormig werk. De onderste helft is een binnenzicht in de werkwinkel van Sint-Crispijn. Die zit het

Het gildeschild van de Dendermondse schoenmakersgilde (1751).
Met bijzondere toelating.

meest centraal en is schoenen aan het naaien, die hij met een spanriem tussen de knieën op de juiste plaats probeert te houden. Sint-Crispiniaan zit uiterst links aan de snijtafel en is bezig met een halfmaanvormig mes de stukken bovenleer voor de volgende bestellingen te snijden. Her en der liggen werktuigen verspreid. Dieper in de werkruimte zijn

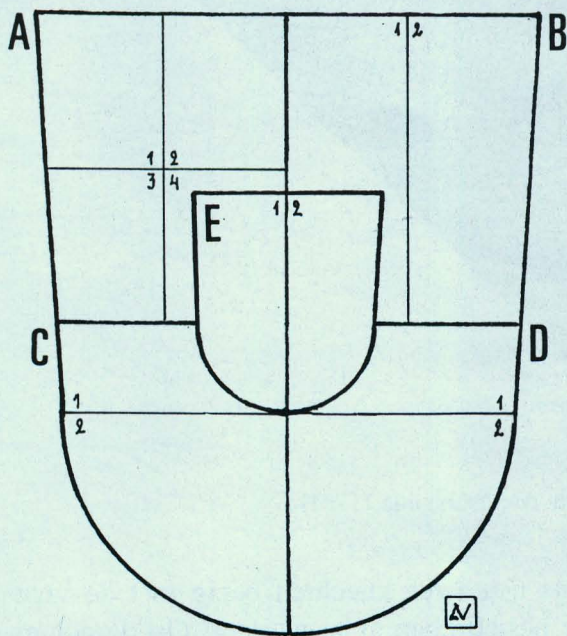
rechts nog twee knechten bezig met de vroegere bestellingen af te werken. Op de achtergrond zijn heel wat afgewerkte schoenen in rekken uitgestald. Helemaal in de onderste hoek van dit ruitvormig schilderij bemerken we een grote weekpot, waarin de stukken zoolleder een tijd lang ondergedompeld werden, om ze wat soepelder te maken en de

verwerking en het versnijden vlotter en juist te doen verlopen.

In de bovenste helft vinden we drie wapenschilden. Het centrale schild is getopt met een kroon. Op dit gildewapen zien we een gekroonde els tussen twee schoenmakersmessen, attributen die bij het ambacht horen. Links van dit centrale schild herkennen we het wapen van de toenmalige Oostenrijkse keizerin Maria-Theresia die toen over Vlaanderen regeerde; ook haar andere erflanden worden voorgesteld:

- A. 1-4: Castilië; 2-3 Leon
- B. (1) Aragon en (2) Hohenstaufen
- C. (1) Oostenrijk en (2) Oud-Bourgondië
- D. (1) Nieuw-Bourgondië en (2) Brabant
- E. (1) Vlaanderen en (2) Tirol.

Rechts bemerken we het wapen van Dendermonde. Op de faas (dwarsbalk) staan de letters S.V.D., die wellicht staan voor 'Schoenmakers van Dendermonde'

IN FRANKRIJK

Het laatste hoofdstuk van *Le livre d'or des Métiers* bevat een omschrijving en een voorstelling van honderden wapens van schoenmakers- en schoenlappersverenigingen

uit verschillende Franse steden²⁵.

Een ruim deel van deze wapenschilden werd gevuld met allerlei werktuigen die bij het vak thuishoren: messen en snijmessen, meetlatten, elzen en prikken, leesten, schoenen en laarzen, en vellen.

Daarnaast vinden we ook een hele rij wapens die gewoon met heraldische elementen gevuld werden: met palen, balken, kepers, schuinbalken of gewoon veldverdelingen. Wat het meest onze aandacht treft, zijn de wapenschilden die Sint-Crispijn, Sint-Crispiniaan of beide broers samen als onderwerp opgeven. Zo kunnen we onderscheiden:

Met Sint-Crispijn alleen

De heilige wordt op de meest verscheiden manieren voorgesteld, maar heeft in heel veel gevallen een halfmaanvormig mes in de hand, een attribuut dat onmiddellijk naar zijn stiel verwijst. Verder vinden we Sint-Crispijn

als Romeins soldaat, met palmtak in Joinville
als Romeins soldaat, met palmtak en snijmes

Romorantin

als Romeins soldaat, met palmtak, snijmessen en laars

Condé

als Romeins soldaat, met snijmes, palmtak, schoen en laars

Valenciennes

in lang gewaad, met snijmes en schoen

Hazebrouck

in lang gewaad, met snijmes en open boek

Bergues

Duinkerke

in kort gewaad, met snijmes

Locminé

als reiziger, met snijmes, schoen en zwaard

Rijsel

met elzen tussen de vingernagels

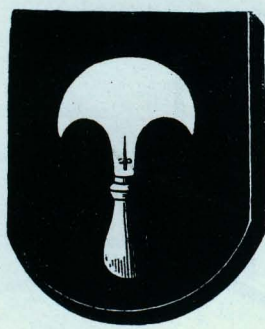
Vitré

Orleans

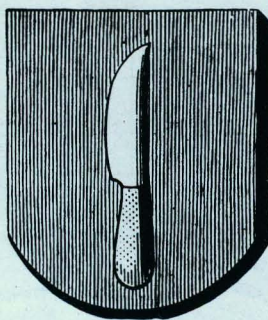
Met Sint-Crispiniaan alleen

Sint-Crispiniaan werd als patroonheilige van de 'schoenlappers' gekozen; In Rijsel werd hij voorgesteld in lang gewaad, met els en mes en schoen. In Duinkerke was de voor-

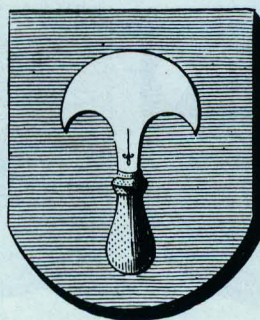

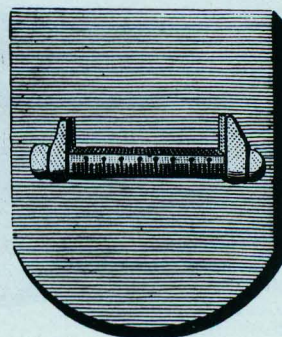
De schoenmakers
van Clisson

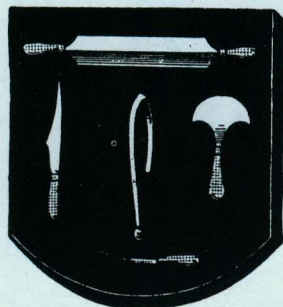
De schoenmakers
van Andelys

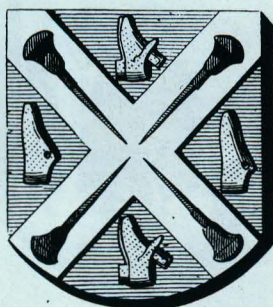
De schoenmakers
van Bernay

De schoenmakers
van Louhans

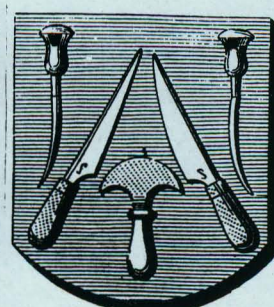
De schoenmakers
van la Fère

De schoenmakers
van Tréguier

De schoenmakers
van Aubenton

De schoenlappers
van Landerneau

De schoenlappers
van Tarascon

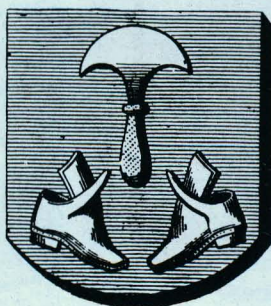
De schoenmakers
van Altkirch

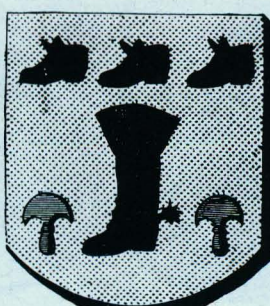
De schoenmakers
van Couches (Bourgogne)

De schoenmakers
van Arles

De schoenmakers
van Hennebon

De schoenmakers
van Vierzon

De schoenmakers
van Uzès

De schoenlappers
van Saint-Omer

De schoenlappers
van Châlons (Bourgogne)

De schoenmakers
van Joinville

De schoenmakers
van Romorantin

De schoenlappers
van Condé

De schoenmakers
van Valenciennes

De schoenmakers
van Hazebrouck

De schoenmakers
van Bergues

De schoenmakers
van Dunkerque

De schoenmakers
van Locminé

De schoenmakers
van Lille

De schoenmakers
van Vitré

De schoenmakers
van Orléans

stelling eenvoudiger.

Met Sint-Crispijn en de Heilige-Maagd

In Angers treffen we twee staande figuren aan in lang gewaad. Aan de rechterzijde²⁶ staat de H. Maagd en aan haar linkerzijde de heilige Crispijn.

Met de H. Crispijn en de H. Crispiniaan samen

Samen aan het werk, de ene zittend, de andere staand	in Vannes
Samen aan het werk, in een zittende houding, met vogel	Brissac (L ²⁷)
Met messen en een palmtak	Laval (L) Arras
Met mes en palmtak	Reims Besançon Vic

De broers in een vat met kokende olie

Toulon

Idem, maar ook met elzen tussen de vingernagels

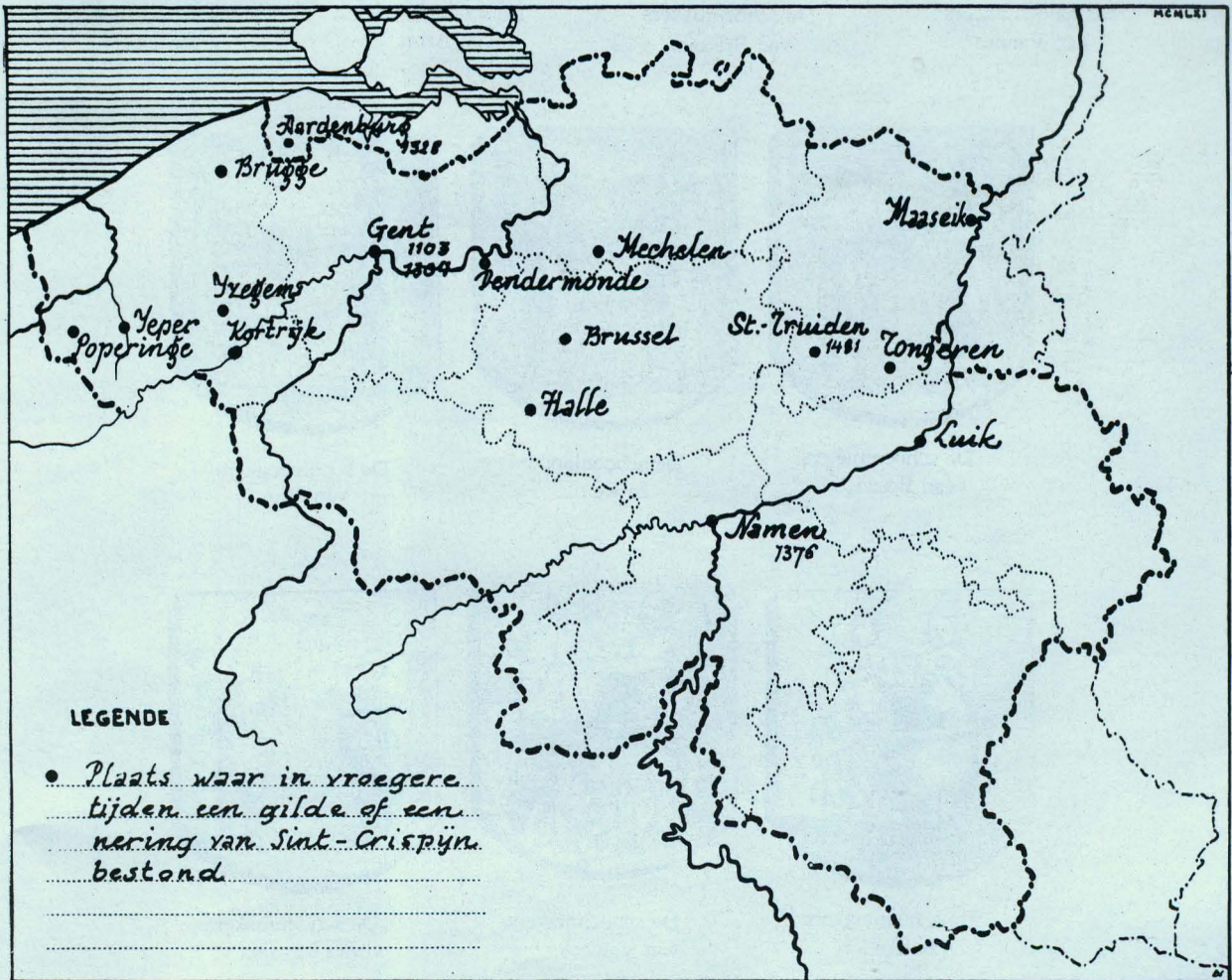
Valenciennes

Met elzen tussen de vingernagels en bovenaan een snijmes centraal

Morbaix

Eigenaardig is dat er op sommige wapenschilden van Franse schoenmakers- en schoenlappersgilden heiligen voorkomen, die niets met het leven van onze patroonheiligen of met het genoemde ambacht te maken hebben. We vermelden:

Sint-Elooi	Callias, Luc, Vailly
Sint-Jozef	Grimaud, Bagnols
Sint-Petrus	Bessières (L), Orléans (L)
H. Maagd	Sallernes, Cambrai (L)
Sint-Sebastiaan	Erstein

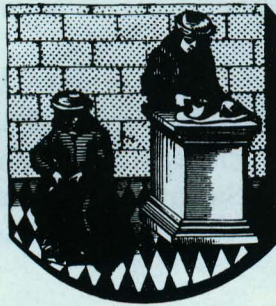
De schoenlappers
van Lille

De schoenlappers
van Dunkerque

De schoenmakers
van Angers

De schoenmakers
van Vannes

De schoenmakers
van Brissac

De schoenmakers
van Arras

De schoenmakers
van Laval

De schoenmakers
van Besançon

De schoenlappers
van Reims

De schoenmakers
van Vic

De schoenmakers
van Toulon

De schoenmakers
van Valenciennes

De schoenmakers
van Morlaix

6. SINT-CRISPIJN IN DE PLAATSELIJKE TOPONYMIE

Het zou bijna ondenkbaar zijn dat in zo'n belangrijk schoencentrum als Izegem jarenlang was, geen sporen van Sint-Crispijn in de plaatselijke naamgeving zou te vinden zijn. Toch zijn er slechts weinig plaatsnamen in Izegem bekend die verband houden met de patroon van de schoenmakers.

In de bloeiperiode van de Izegemse handwerkperiode, bestond een herberg met deze naam. Op een lijst van 1898 van drankgelegenheden treffen we ook 'Sint-Crispijn' aan. Deze herberg lag in de Roeselaarsestraat en werd uitgebaat door Aloïs Callewaert-Sette.

Bij de expansie van de stadskern in de jaren 1930, vooral naar het westen en het zuiden toe, werd tussen de Onze-Lieve-Vrouwestraat en de Bellevuestraat een nieuwe straat aangelegd, die de naam van Sint-Crispijnstraat toebedeeld kreeg.

Er zijn geen akkers, meersen, kouters of andere plaatsen naar Sint-Crispijn genoemd. De reden hiervoor is misschien wel het feit dat deze heilige, noch zijn broer, absoluut niets met het agrarisch milieu te maken hadden.

7. SINT-CRISPIJN EN SINT-CRISPINIAAN IN DE KUNST

A. IN DE BEELDHOUKUNST

Sint-Crispinianus (links) en Sint-Crispijn (rechts) in de O.-L.-Vrouwgeboortekerk van Tongeren.
Een van hun attributen is het zwaard, want ze werden onthoofd.

Copyright A.C.L. Brussel 7936.

Sint-Crispijn (links) en Sint-Crispinianus (rechts) in de Sint-Maartenskerk van Halle.
Sint-Crispijn met palmtak, beurs en schoen, Sint-Crispinianus met palmtak en schalmmes.
Houten beelden, 15e eeuw, 1 m hoog.
Copyright A.C.L. Brussel 44742 B en 44743 B.

IN BELGIE

Op heel wat plaatsen komen beelden van Sint-Crispijn, Sint-Crispinianus of beiden samen voor. Dat is vooral het geval daar waar vroeger een schoenmakersgilde haar eigen kapel in de kerk bezat. Om deze kapel op te smukken werd dan een kunstenaar aangesproken die een beeld van de patroonheilige moest boetseren, of in hout of steen moest kappen. Of men richtte zich tot een schilder die een altaarstuk of een triptiek van deze heiligen diende te maken. Op enkele plaatsen zijn die beelden bewaard gebleven, al is de vroegere schoenmakersgilde al lang opgedoekt.

Dubbelbeeld van Crispijn en Crispiniaan in Maaseik

Nog in 1990 werd in Maaseik een processie gehouden, waarin een dubbelbeeld van Crispijn en Crispiniaan werd meegedragen²⁸.

Beelden van de twee broers in de O.L.V. Geboortekerk van Tongeren

Beide heiligen worden voorgesteld met heel goed uitgekozen attributen, die volgens de hagiografie heel duidelijke taal spreken. Sint-Crispijn (75 x 28 x 20 cm) wordt voorgesteld in middeleeuwse dracht, met een halfroond snijmes in de linkerhand en een zwaard in de rechterhand. Het mes heeft te maken met zijn beroep - leder snijden - en het zwaard duidt op zijn marteldood, nl. de onthoofding. Aan de gordel draagt Crispijn een beurs, die moet verwijzen naar zijn milddadigheid tegenover de armen. Sint-Crispiniaan (75 x 25 x 20 cm) is eveneens in middeleeuwse dracht en met een zwaard in de rechterhand. In de linkerhand houdt hij een open boek vast. Dat verwijst naar zijn geloofsverkondiging aan de mensen die bij

hem kwamen om hun schoenen te laten verstellen.

Beelden van de twee broers in de Sint-Maartenskerk van Halle

Ook de attributen van deze twee 15e-eeuwse beelden, die precies één meter hoog zijn, spreken duidelijke taal. Sint-Crispijn wordt voorgesteld met een palmtak, een beurs en een schoen en zijn broer met palmtak en een mes om huden te ontharen.

Het Sint-Crispijnsbeeld in de Sint-Tillokerk van Izegem

Dit beeld werd gemaakt n.a.v. de vernieuwde processie, waarover we het al eerder hadden. Het beeld is echter volledig spoorloos. Er bestaan ook geen afbeeldingen, tekeningen of foto's van. Er mag verondersteld worden dat dit beeld, samen met ander processiemateriaal, op de zolder van de brouwerij Carpentier werd geborgen en verloren ging bij de brand tijdens de eerste wereldoorlog.

Het Sint-Crispijnsbeeld in het Nationaal Schoeiselmuseum van Izegem

In het Nationaal Schoeiselmuseum - voorlopig nog steeds in de Wijngaardstraat 9 - bevindt zich ook een Sint-Crispijnsbeeld. Leon Lambert uit Ieper schonk het toen hij in 1989 met pensioen ging. Hij is een geboren Izegemnaar, die heel zijn leven schoenmaker was. Het is een kalken afgietsel, dat achteraf geschilderd werd, geen kunstwaarde heeft en van vrij recente datum is. Het is zeker op zijn plaats in een Nationaal Schoeiselmuseum, zeker ook omdat Sint-Crispijnsbeelden vrij zelden voorkomen. Het is 40 cm hoog en de maker is onbekend.

Het beeld van Sint-Crispijn in het Nationaal Schoeiselmuseum van Izegem.

Het stelt de heilige voor in staande houding, met lang bovenkleed en een lederen voorschoot met borststuk. In de rechterhand houdt Sint-Crispijn een schoenmakershamer vast en in zijn linkerhand een middeleeuwse puntschoen. In zijn nabijheid staat een taatsvoet.

Het Sint-Crispijnsbeeld in het Museum voor Volkskunde in Brugge

In het Museum voor Volkskunde in

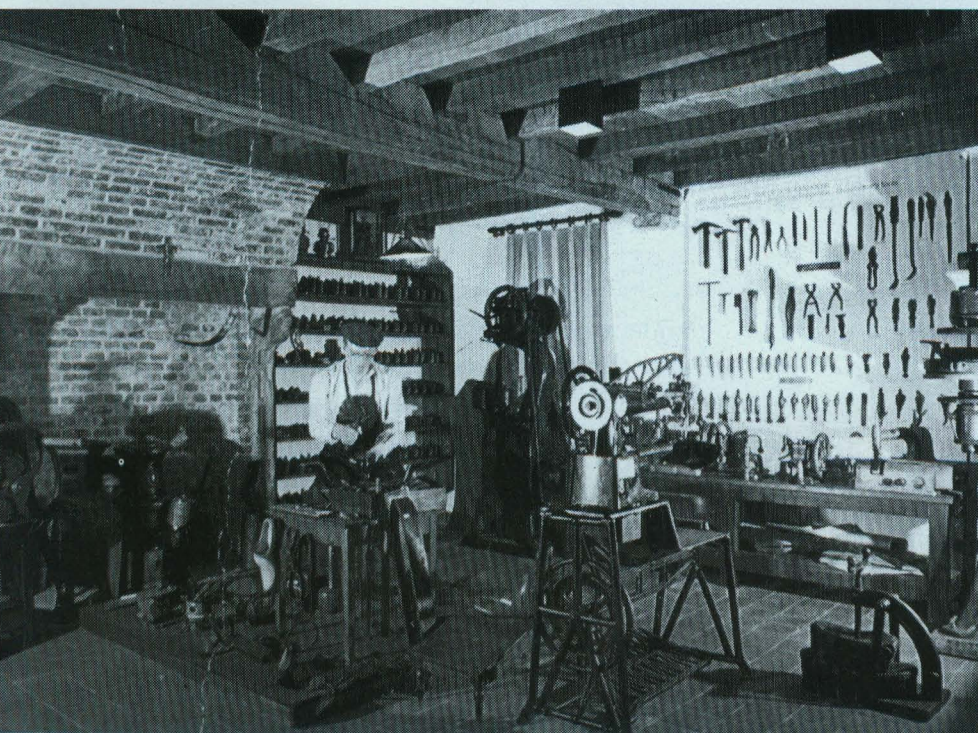
Brugge - vroegere huisjes van de schoenmakersgilde - geeft ieder huisje een beeld van een werkplaats of winkel van een oud beroep. Zo is er ook een oude schoenmakerij terug te vinden, die sedert enkele jaren een prachtig Sint-Crispijnsbeeldje bezit.

Het gaat om een rechtopstaande, in zijde aangeklede figuur, met de gebruikelijke schoenmakersattributen in de hand. Sint-Crispijn zit in een glazen kastje weggesloten. Het glazen schrijn is ongeveer 45 x 25 x 15 cm groot. Dit unieke kleinood was het bezit van Kamiel Van Maele, de laatste voorzitter van de Brugse schoenmakersfederatie. Na herstelling werd dit beeld in 1951 in de tentoonstelling van de schoenmakerij van de Beroepsschool Spermalie uitgesteld. Herhaaldelijk vroeg het Stedelijk Museum voor Volkskunde om het in eigen collectie te kunnen opnemen. Na de dood van haar man schonk mevrouw Margriet Van Maele het beeldje in 1989 aan het museum.

IN NEDERLAND, FRANKRIJK, DUITSLAND EN ZWITSERLAND

Sint-Crispijnsbeeld in het schoenenmuseum van Waalwijk (Noord-Brabant, NL)

De Nederlandse schoenstad bij uitstek is Waalwijk. In het prachtige schoenenmuseum aldaar vinden we allerlei schoeisel, werktuigen en machines waarmee schoeisel werd gemaakt. In de eerste zaal valt onmiddellijk een 16e-eeuws beeld van Sint-Crispijn op. Het is 60 cm hoog en in beste staat. Het wordt in een plasticen kastje aan het publiek tentoongesteld. Het is een stand beeld van de heilige, die voorgesteld wordt aan zijn snijtafel. Crispijn heeft een snijmes in de hand en kijkt de toeschouwer aan. Het beeld is vervaardigd uit gebakken aarde en vertoont pastelkleurige polychroomtinten.

Binnenzicht van de schoeiselfdeling in het Museum voor Folklore in Brugge. Boven op het leestenrek bemerkten we het Sint-Crispijnsbeeldje in zijn glazen schrijn.

Het Sint-Crispijnsbeeldje.
Foto: René Duyck, Sint-Kruis

Sint-Crispijnsbeeld in Horst (Nederlands Limburg)

In het katholieke zuiden van Nederland is Horst gelegen en in de kerk van Horst staat een beeld van de heilige Crispijn. Naast de gewone attributen, vinden we aan de voeten ook de molensteen terug, wat verwijst naar de folterproef in de Aisne.

Basreliëf in de kerk van St.-Pataléon in Troyes (Frankrijk)

Een afbeelding van een stenen sculp-

tuur uit de St.-Pataléonkerk te Troyes vonden we terug in het al eerder geciteerde *Livre d'or des Métiers*. Dit halfverheven beeldhouwwerk stelt de twee gebroeders voor die door de soldaten van Rictius Varus worden gevangen genomen. De soldaten zijn niet in Romeinse militaire dracht, maar gaan gekleed in de dagelijkse Franse burgerdracht van de 16e eeuw. Het gaat om een 16e-eeuwse sculptuur, gerealiseerd door François Gentil. Later werd dit mooie tafereel in beeld gebracht door A. Racinet en naar deze tekening geëtsd door A. Laveille. De ets stelt Sint-Crispijn voor die aan zijn snijtafel met een halfmaanvormig mes het bovenleder aan

Het Sint-Crispijnsbeeldje in Waalwijk.
Foto: Bart Blomme, Ingelmunster

het snijden is. Zijn broer Crispiniaan zit naast hem op een bankje en naait een schoen, die hij met een spanriem op zijn schoot gevat houdt. Zelfs de weekpot - om het leder zachter te maken - en het hondje ontbreken niet.

Beelden van Sint-Crispijn in het Schoenenmuseum van Offenbach (Duitsland)²⁹

Een eerste beeld in het Schoenenmuseum van Offenbach is 56 cm hoog en stelt Sint-Crispijn voor die in de middeleeuwse dracht van de vroege 16e eeuw, met muts en voorschoot, aan een gotische snijtafel staat. Hij draagt koemuilshoenen. Hij is bovenleer aan het snijden met een halfmaanvormig mes in de rechterhand. Dit houten beeld werd in de 18e eeuw in polychromie verfraaid, maar door de jaren is hier en daar wel wat verf verdwenen, al is het beeld overigens goed

bewaard.

Een andere beschilderde houtsculptuur in dit museum is 31 cm groot en stelt Sint-Crispijn voor met een breed gebaar en veel beweging. Hij is blootvoets. De blauwe sandalenbindsels zijn een later bijvoegsel. Aan de zijkant bemerken we nog een laars.

Sint-Crispijn in het schoenenmuseum van Offenbach

Beelden in Luzern en Altdorf (Zwitserland)

Minstens twee Zwitserse plaatsen hebben een prachtig beeld van de twee broers. Altdorf ligt in de onmiddellijke nabijheid van het zuidelijk uiteinde van het Vier-

Sint-Crispijn en Sint-Crispiniaan worden aangehouden door de soldaten van Rictius Varus.

Basreliëf uit de 16e eeuw. Kerk van St.-Pantaléon, Troyes.

woudstedenmeer. In de dorpskerk vinden we naast tal van andere heiligenbeelden ook die van van Sint-Crispijn en Sint-Crispinianus terug. Het gaat om een overladen rococo-beeld. In Luzern staat de Jesuitenkirche St.-Franz-Xaver, een grote barokkerk met een representatieve, door pilasters gelede voorge-

vel, met harmonische torens met uihelmen bekroond. Ook hier vinden we beelden van de beide broers terug. Kerk en interieur werden tussen 1666 en 1677 opgetrokken en afgewerkt. Ook de beelden dateren uit de tweede helft van de 17e eeuw.

B. IN DE HOUTSNIJKUNST

Links : Staf met Sint-Crispijn en Sint-Crispiniaan in het Stedelijk Museum van Mechelen, met eikenloof en de H. Drieëenheid.

Rechts: Reliekschrijn met buste van Sint-Crispijn, Sint-Bertinuskerk Poperinge

Hout, 18e eeuw, 140 x 76 x 30 cm.

Copyright A.C.L. Brussel, 86783A en 34248A.

Staf in het Stedelijk Museum 'Hof van Busleyden' in Mechelen

De zeer zeldzame staf waarover we het hier hebben, was misschien ooit wel de staf van de deken van de schoenmakersgilde. Het

sierstuk bovenaan vertoont in een krans van eikenloof - wat verband houdt met de leerlooierij - de heilige broers Crispijn en Crispiniaan. De ene draagt een snijmes (?) in de hand. De andere steekt een schoen in de hoogte en heeft een niet nader te bepalen

werktuig in de linkerhand. Als sluitstuk bovenop de eikenkrans zien we de Heilige Drievuldigheid, waarvan de H.-Geest een flinke stralenkrans uitspreidt.

Reliekschrijn van Sint-Crispijn (en Sint-Crispiniaan) in de Sint-Bertinuskerk van Poperinge

In de Sint-Bertinuskerk van Poperinge bevindt zich een reliekschrijn waarop de tekst *Ste / Crispine / et / Crispiniane / o.p.n.* staat. Crispiniaan valt evenwel nergens te bemerken. Het gaat om een reliekschrijn in

rococostijl, uit de 18e eeuw, kunstig gesneden, met vlechtwerk en krullende bladeren. Centraal op dit vlechtwerk vinden we een cartouche met in het hart de tekstverwijzing naar beide heiligen. Bovenop het reliekschrijn staat Sint-Crispijn, voorgesteld zonder benen als Romeins soldaat. Op het hoofd draagt hij een Romeinse helm. Het hout is hier sterk door de worm aangetast. Hij draagt in de rechterhand als het ware een schoenmakershamer waarvan de ijzeren klopper door de tijd vergaan is. Met de linkerhand houdt hij zijn soldatenmantel vast. Ter hoogte van de borst zit een reliek van de heilige vast.

C. IN DE SCHILDERKUNST

Marteldood van de HH. Crispinus en Crispiniaan, Museum van Schone Kunsten, Antwerpen.
Copyright A.C.L. Brussel, 97688.

IN ANTWERPEN EN BRUGGE

Marteldood van de HH. Crispinus en Crispinianus, door Francken

Antwerpen, Museum van Schone Kunsten

De Herentalse familie Francken telde gedurende vier generaties diverse grote meesters in de schilderkunst. Bij de zonen van de stamvader Nicolaas Francken (1520 (?)-1596) was behalve Frans (I) (1542-1616) en Ambrosius (1544-1618) ook Hiëronimus (1540-1610) een zeer gewaardeerd schilder. Het aangehaalde werk zou van de hand van deze laatste zijn³⁰.

Op de voorgrond liggen de twee gebroeders, met ontblote rug, gebonden op een plank. Beulen snijden repen vlees uit hun rug. Plots vliegen scherpe elzen rond en treffen zowel de beulen als de omstaanders. Op de achtergrond worden de andere folteringen getoond, telkens met een grote menigte toeschouwers. Op dit schilderij worden de gebroeders niet alleen in de kokende olie gedompeld, om er ongedeerd weer uit te komen, ze worden ook in een bad met ziedend lood gedompeld, waar ze eveneens ongedeerd uit opstaan. Links achteraan wordt ook nog eens het wonder met de molenstenen uitgebeeld.

Marteldood van de Heiligen Crispinus en Crispinianus, door Gislenus Vroylinck

*Brugge, Groeningemuseum*³¹

Gislenus Vroylinck werd in Brugge geboren en deed gedurende zeven jaar een studiereis in Frankrijk en in Italië. In 1620 werd hij vrijmeester te Brugge. Hij stierf te Hondschote in 1635. Het schilderij werd in 1613 afgewerkt. Het is nl. onderaan rechts, op de steen waarop de Romeinse officier zijn linkervoet zet, genaamtekend en gedateerd:

*Gislen(u)s Vroy(linc)k
Inven(tor) et p(i)ctor*

An° / 1613

Dit schilderij is sedert 1914 eigendom van de Vrienden van het Museum - Museum van Schone Kunsten te Brugge, inv. nr. 674. Het is afkomstig van de Sinte-Walburgakerk van Antwerpen, waar het opgehangen was in de kapel van de schoenmakers. Na de sloping van de kerk, werd het geveild en door de Vrienden van het Museum aangekocht.

Het schilderij meet 127,5 cm x 95 cm en stelt de eindfase van de diverse martelingen van de twee broers voor, met name de onthoofding. Een van de broers is reeds onthoofd en de beul zwaait met zijn zwaard om ook de tweede met volle kracht te halsrechten. De terechtstelling gebeurt in aanwezigheid van een hele schaar toeschouwers. Het werk vertoont een zekere gelijkenis met het vorige schilderij van *De marteldood van Crispijn en Crispiniaan* van Hieronimus Francken de oude. De zijpanelen, waarop de laatste fase van de marteldood is afgebeeld, worden in het museum boven de Caroluskerk gewaard. Het geheel is eigendom van de Broederschap van St.-Crispijn en St.-Crispiniaan. Het is aangrijpend geschilderd, meesterlijk weergegeven en met Rubensiaanse trek geborsteld.

De marteldood van de HH. Crispijn en Crispiniaan, door Pieter Claeissens jr.

Brugge, Sint-Salvatorskerk, Altaar van de 'Nood Gods'

De Brugse familie Claeissens bracht heel wat bekende schilders voort: Pieter senior en zijn zonen Pieter junior (ca. 1540-1623), Antheunis (ca. 1536-1613) en Gilles (gestorven op 17 december 1607), allen geboren en gestorven in Brugge.

Op het einde van de 16e eeuw diende de schoenmakerskapel in de Sint-Salvatorskerk grondig hersteld te worden. Deze restauratie was in 1597 voltooid en de kapel

Marteldood van Crispinus en Crispinianus door Gislenus Vroylinck, Groeningemuseum Brugge
Olie op doek, 127,5 x 95 cm., 17e eeuw.
Copyright A.C.L. Brussel, 75220.

Sint-Crispijn (links) en Sint-Crispiniaan, in de Sint-Salvatorskerk van Brugge.
Olie op doek, 157 x 62,5 cm.

werd aan de schutheiligen van het ambacht toegewijd. Antheunis Claeissens of Claisius jr. schilderde in 1608 een triptiek voor het altaar in deze kapel. Het middenpaneel stelt een landschap voor met de H. Drieuldigheid, op dat moment ook beschermer van het ambacht. Op de zijluiken werden de 21 leden van het toenmalig schoenmakersambacht samen met hun kapelaan gekonterfeit³². Op de achterzijde van deze luiken zijn de pa-

troonheiligen ten voeten uit voorgesteld, in eerder warme kleuren, vooral rood en bruin. Onder de voorstelling van de heiligen vinden we telkens het wapen van het ambacht: de gespoorde zwarte laars met kroon. De H. Crispijn draagt een halfmaanmes voor het snijden van het bovenleer. Onder de rechterarm draagt hij nog een boek. De H. Crispiniaan heeft een snijmes in de rechterhand, voor het snijden van het onderleer. Hij leest

tevens in een open boek, dat hij in de linkerhand houdt. De boeken verwijzen naar de geloofsverkondiging.

Sint-Crispinus.
Register van inschrijving, 1619, R.A.B.

In het Brugse Rijksarchief is het Register van de inschrijvingen van het schoenmakersambacht bewaard gebleven; het dateert van 1619. We vinden daar ook een tekening terug van Sint-Crispijn. De gelijke-

nis met de Crispijn van het zijluik van Ant. Claeissens jr. is vrij groot. Misschien stond het schilderij van Claeissens als model; het hoofddeksel en de attributen wijzen in die richting.

IN WAALWIJK (NL), OFFENBACH (D)
EN WARSCHAU (P)

Een schilderij van Krispijn in *Waalwijk, Nederland*

Schilderij van Krispijn, Schoenenmuseum van Waalwijk.

Foto: Bart Blomme, Ingelmunster.

Als we in het Schoenenmuseum van Waalwijk de trap nemen naar de verdieping en ons omdraaien zien we een schilderij waarop onderaan in gouden letters de naam *Krispyn* staat. Toch gaat het hier zeker niet om de patroonheilige van de schoenmakers. Het gaat om een afbeelding van een komische figuur uit de Franse toneelwereld van de 17e eeuw. In die jaren kwam deze figuur

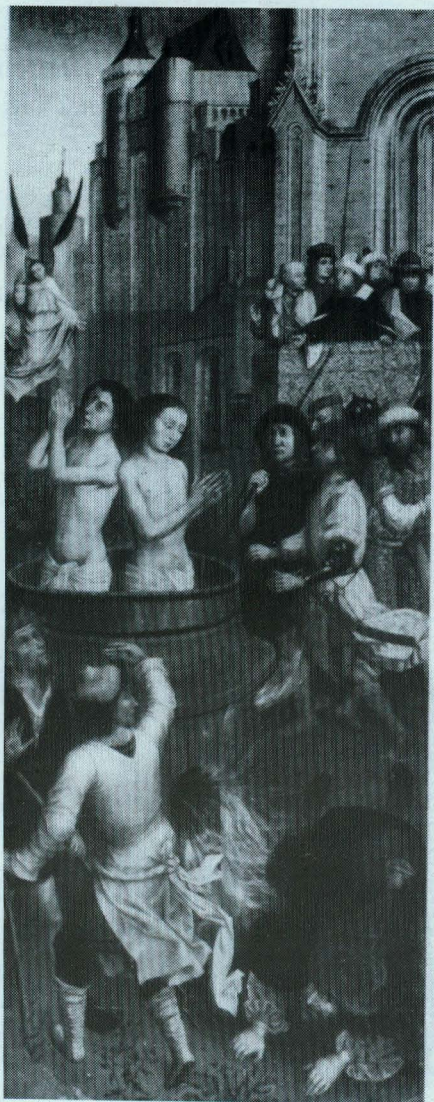
De martelingen van de HH. Crispijn en Crispinian.

Detail van het centrale deel van het schilderij in Warszawa.

Met bijzondere toelating.

vaak op de planken. Het was steeds een bediende, die door zijn loosheid, de minnarijen van zijn meester bevorderde, of door zijn onnozelheid precies verijdelde. Deze Crispijn wordt steeds voorgesteld met een zwart kostuum. Normaal draagt hij ook hoge slobkousen, maar dat is hier niet het geval. Verder draagt hij steeds - ook hier - een brede gordel, waar een degen aan vast zit. Tenslotte wordt hij meestal voorgesteld met zwarte kap

en een korte zwarte Spaanse mantel. De Spaanse mantel is hier aanwezig, maar de kap is vervangen door een zwarte muts. De hoorn des overvloeds waaruit tal van (dames)schoenen vallen, blijft een vraagteken. Zijn het de schoentjes van zoveel veroveringen die Crispijn voor zijn meester kon versieren?

De twee zijpanelen van hetzelfde schilderij, Broodhuis, Brussel.
Met bijzondere toelating.

Een schilderijtje van Sint-Crispijn en Sint-Crispiniaan in Offenbach, Duitsland

Dit kleine schilderwerkje - 28 cm x 18 cm - achter glas stelt de twee broers in hun werkplaats voor terwijl ze schoenen aan het maken zijn. Het is van Beierse makelij en dateert uit de vroege 19e eeuw³³.

**De martelingen van de HH. Crispinus en Crispinianus, Brussels Meester, 15e eeuw
Warschau, Polen, Muzeum W. Wilanowie,**

Oddział Muzeum Narodowego³⁴

Dit schilderij, dat dateert uit de tweede helft van de 15e eeuw, olie op eik, meet 187,1 cm bij 95,5 cm. Het is middendoor gedeeld door een boom waaraan de heilige broers vastgebonden zijn, terwijl ze door de beulen gefolterd worden. Op hetzelfde moment vliegen scherpe elzen rond, die de beulen en de omstaanders treffen. Op de voorgrond links zien we een stel toeschouwers en rechts vooraan komt de prefect Rictius Varus met zijn gevolg de terechtstel-

ling bijwonen. In de achtergrond zien we, op de volle breedte van het schilderij, allerhande voorstellingen van de opeenvolgende martelingen die de broers ondergaan hebben. Die manier van schilderen werd in de 15e eeuw voor dergelijke voorstellingen vaak gebruikt. Dit werk was vóór 1831 in het bezit van Stanislaw Septym Potocki in Sint-Petersburg. Zijn dochter bracht het vóór

1844 bij haar huwelijk mee naar het kasteel van Wilanów. Dat kasteel werd na 1945 een afdeling van het Nationaal Museum van Warschau.

De twee zijluiken zijn elders bewaard. Ze geraakten in een Parijse privé-verzameling en zijn nu bewaard in het Broodhuis op de Grote Markt van Brussel.

D. IN DE GRAFIEK

Devotieprentjes

In zijn werk *Het verzamelen van bidprentjes* (1988) bespreekt Roger Cauwe de verschillende beeldstrekkingen die bij bidprentjes ontstonden. Een ervan, op het einde van de 19e eeuw ontstaan, was dat zoveel mogelijk de patroonheilige van de overledene op de voorzijde van het bidprentje werd afgedrukt. Soms werd het de patroonheilige van het beroep dat de overledene had uitgeoefend.

Zo zijn er in Izegem rouwgedachtenissen verspreid waar de patroonheiligen van de schoenmakers op afgebeeld staan. De graficus ervan is niet bekend, want de tekening is niet genaamtekend. Crispijn en Crispinianus werden hier gaande voorgesteld. Beiden dragen een palmtak in de linkerhand. De figuur links draagt een schoenmakershamer in de rechterhand. De rechtse figuur houdt zijn broer vertrouwelijk bij de schouder vast (zie afbeelding A).

In het derde kwart van de 19e eeuw kwamen ook heel wat bidprentjes op de markt met alle mogelijke heiligen die aanvankelijk niets meer met de overledene of de dodenherdenking te maken hadden. Dit euvel werd vrij gauw opgemerkt en deze heiligenprentjes kregen spoedig een brede zwarte rand toegevoegd. Sommigen werden zelfs met een kantdrukwerk voorzien (fig. B). Roger Cauwe neemt op p. 52 een afbeelding van Sint-Crispijn op, in bisschopsgewaad (?), met een schoen in de hand.

Er bestaat ook een grafische voorstelling uit de eerste helft van de 20e eeuw. We vonden deze tekening in het boek *Herfst*, een uitgave van de drukkerij Lannoo in Tielt. Tussen de vele gekende 'herfstheiligen' door, werden ook de gebroeders Crispijn en

Crispiniaan gevonden. Ze zijn getekend door R. Krack. Ze worden voorgesteld in hun werkplaats. De ene zit neer, met een schoen en een schoenmakershamer in de handen. De andere staat aan de snijtafel, klaar om met een snijmes de passende stukken uit een groot vel leder te snijden (fig. C).

We wijzen ook op een kleine tekening (5,5 cm x 4 cm) op een uitnodiging die de Antwerpse gilde van de Lederverwerkende nijverheden in 1986 naar zijn leden toestuurde ter gelegenheid van het te vieren Sint-Crispijnsfeest. De pentekening, zonder naam van de graficus, stelt de heilige - met aureool - voor aan het werk in zijn werkkamertje, midden schoenen, alaam en lederresten. Wat hier opvalt is vooral het moderne materiaal, de typische nagelbak, de kloeke klompen en de kromme pijp (onder de nagelbak). Een zuiver-Vlaamse Sint-Crispijn!

Etsen

In het Prentenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek Albert I, Keizerslaan 4 in Brussel, berust een ets van P.L. Wauters die gemaakt werd naar een tekening van J.B. Gulddens. Deze ets meet 33 cm bij 28 cm en is volledig opgebouwd als een grote rococo-cartouche, met de twee broers-schoenmakers helemaal centraal. Boven hen kijkt de hemelse Vader vanuit een open wolkenkrans met welgevallen op hen neer. Crispijn staat rechts en heeft in de rechterhand een schoen en in de linkerhand een voetspeler. Crispinianus staat links en houdt in de rechterhand een halfmond snijmes, in de linker een boek. Rechts en links van de cartoucheband treffen we gevierendeelde schilden aan die in deze rococorand verwerkt zijn (1 en 2), met deels heren- en damesschoenen en deels schoenma-

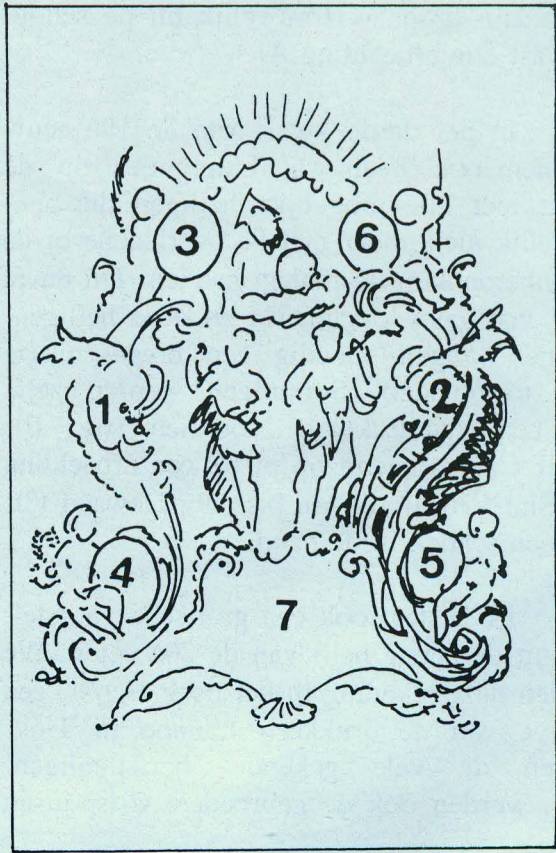
A

B

C

D

kersgerei: hamer, nijptang, elzen, snijmes. Bij de cartouche zien we ook nog vier putti - twee bovenaan en twee onderaan - die een medaillon vasthouden, waarop taferelen van het martelaarschap van de twee broers te zien zijn:

1. Hun veroordeling, met een putti met twee lauwerkronen (linksonder, 3);
2. Hun foltering in de ziedende olie, met een putti met palmtak (linksboven, 4)
3. Met de molensteen rond de hals in de Aisne, met een putti zonder attribuut (rechts-
onder, 5);
4. Hun uiteindelijke onthoofding, met een putti met zwaard (rechtsboven, 6)

Het onderste deel van de cartouche heeft de vorm van een trapezium (7), met daarin de volgende Nederlandse tekst:

TOT GLORIE VAN GODT

*ende eere van sijne Heyligen chrispinus
ende chryspinianus onze weerde
Patroonen wiens heylige geapprobeerde
Reliquien syn berustende in de Colegiale
ende Parochiale Kerke van den heiligen
APOSTEL JACOBUS door den Iver van de
vergadering der Schoen Maekers gasten
binnen Ant.*

en voort Geviert op den 25 october

Helemaal onderaan, in heel kleine letter lezen we links *J.B. Guldens Coordonier Deliniavit* en rechts *P.L. Wauters schilpcit*.

We vonden in *Le livre d'or des Mé-tiers*, p. 114, ook een miniatuur terug van 14,5 cm bij 10,5 cm die in zeven zichten de verschillende taferelen uit het bewogen leven van onze heilige broers uitbeeldt. Het geheel werd getekend door A. Racinet jr. en geëst door Bisson en Cottard. Bij het hoofdtafereel zitten ze aan de boorden van de Aisne geknield met de molenstenen om de hals gebonden. Rond hen bevinden zich een stel toeschouwers en de beulen die op een teken van hun meesters wachten om de broers in het water te werpen. Daarrond en kleiner worden de volgende taferelen uitgebeeld:

1. De broers geven schoenen aan een arme.

2. Sint-Crispijn wordt aangehouden.

3. Hij moet eer bewijzen aan een afgodsbeeld.

4. De twee broers in het vat met kokende olie.

5. Er worden priemen gestoken onder de vingernagels van Sint-Crispijn.

6. De onthoofding van Sint-Crispijn.

Op de twee tekstregels staat: *Gaudent in celis anime*.

Een andere ets in dit boek - p. 228 - is deze van de Confrerie van de Schoenmakers van het Hof onder Lodewijk XIV. Ze meet 19 cm bij 17,5 cm en is gemaakt door A. Lavieille, naar een tekening van A. Racinet sr. De voorstelling in een verkleining van het origineel dat in het Prentenkabinet van de Keizerlijke Bibliotheek van Parijs bewaard wordt. Het hoofdthema is een omlijste tekening in het onderste deel van de ets (17,5 cm x 14 cm), waarin we drie gedeelten kunnen onderscheiden: centraal worden in zeven taferelen de martelingen van de twee broers weergegeven; links is Sint-Crispijn ieder aan het snijden - er staan nog drie figuren naast hem - en rechts wordt de Heilige Lodewijk, koning van Frankrijk, geflankeerd door twee personen. De achtergrond is grotendeels gevuld door een effen veld bezaaid met lelies en gekroonde hoofdletters 'L' (van Louis XIV). Helemaal onderaan, centraal en in een cirkel gevat, vinden we het wapen van Lodewijk XIV, koning van Frankrijk en Navarra. Dit wapen is gekroond en omkranst met kettingen van diverse ridderorden. Het bovenste deel van de ets bestaat uit drie ovalen. De ovaal in het centrum bevat de beeldenis van de Zonnekoning (*Lod. XIV D.C. FR. et NAV. REX*). Rechts vinden we het wapen van een aartsbisschop, omkranst met de band van een ridderorde en links het pauselijk wapen van Alexander VII (1655-1667) met de tiara en de sleutels als symbool van het pausschap.

In de afdeling van het Prentenkabinet

van de Nationale Bibliotheek van Parijs, vinden we ook een Franse karikatuur van beide heiligen terug³⁵. Het is een 17e-eeuwse voorstelling, gericht tegen de Spanjaarden en met een nogal potsierlijke voorstelling van Crispijn en Crispiniaan. Ze worden in zittende houding in de Spaanse dracht van de XVIIe eeuw afgebeeld, met molensteenkraag en potsierlijke hoofddeksels, die zeker niets gemeens hebben met de werkkledij van de schoenmaker uit die tijd. Sint-Crispiniaan wordt zelfs afgebeeld met een stelt aan zijn linkerbeen. Ook de kamer waarin de broers vertoeven, heeft weinig uitstaans met het doorsnee schoenmakersatelier uit die jaren. Deze tekening is van Ferand Seré, werd geëst door Pontenier en meet 18,5 cm x 11 cm.

A. Racinet fils del.

Bisson et Cottard sc.

Leven en marteldood van de HH. Crispijn en Crispiniaan. Doortekening van een miniatuur uit de 15e eeuw, toebehorend aan de heer Quedeville te Parijs (1852).

A Racinet, del

A Lavielle, sc

Afbeelding van het schoenmakersgenootschap volgens het hof, onder Lodewijk XIV.
 Verkleinde reproductie van het origineel dat bewaard wordt op het Prentenkabinet van de Keizerlijke Bibliotheek te Parijs.

Hun Katholieke Hoogheden de heren Sint-Crispijn en Sint-Crispiniaan, 17e eeuw.

Franse karikatuur tegen de Spanjaarden, naar een gravure uit die tijd, bewaard in het Prentenkabinet van de Nationale Bibliotheek van Parijs.

E. IN DE BANISTIEK

IN BRUGGE EN IZEGEM

De oude standaard van de Brugse cordua- niersgilde

In de *Brugse Gidsenkroniek* van mei 1985 (jg. 18/5) vermeldt René Duyck twee Brugse standaarden die met de schoenmakersgilde te maken hadden. Het gaat hier om de eerste standaard. Die heeft de twee heilige broers als onderwerp en beeldt de ene broer in volle werkzaamheid af als schoenmaker en de andere als schachtensnijder. Boven hen, in een open wolk, is een gemijterde godsfiguur zichtbaar. Dit gehele gebeuren is in een volledige rechthoek gevat. De standaard heeft vier slippen. Links en rechts van de vaste kruisra steekt een versierd uitsteeksel. Van daaruit valt een siertouw naar beneden, dat eindigt in een dikke kwast ter hoogte van het midden van de standaardhoogte. Bovenaan en centraal op de standaard vinden we een sierelement in fijn loofwerk, met middenin een ovaal, het embleem van het ambacht: een goudgespoorde zwarte laars.

Op de andere zijde van de de standaard staat de H. Drievuldigheid afgebeeld. In de 16e eeuw vereerden de schoenmakers niet alleen Sint-Crispijn en Sint-Crispiniaan, maar ook de H. Drievuldigheid. De drie dooreengevlochten ringen wijzen op de Drieëenheid en zijn dus een schoenmakers-embleem.

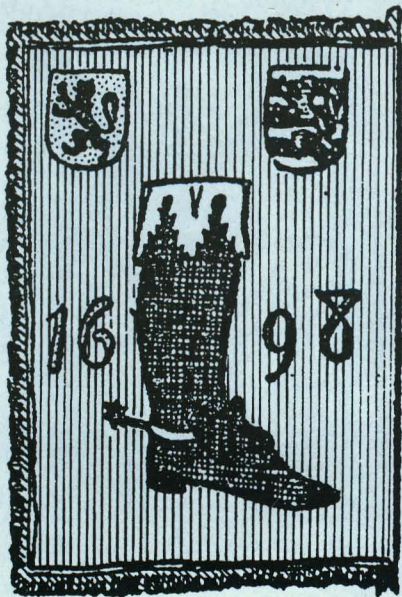
Deze standaard staat afgebeeld in het boek van J. GAILLIARD, *Ambachten en Neringen te Brugge*, van 1854. De tekst op p. 130 van dit boek verwees naar plaat 10.

Bij de eerste uitgave bevonden zich echter twee platen 10. Bij een volgende druk werd een van die twee platen weggelaten, maar helaas de verkeerde, waardoor tekst en plaat niet meer met elkaar overeenstemden. De standaard die wij hier afbeelden is de vroegere plaat nr. 10 die verkeerdelijk uit de oorsponkelijke tekst genomen werd.

De verdwenen Brugse standaard van de corduaniersgilde³⁶

De Brugse corduaniersgilde bezat nog een standaard die dateerde van 1698. Hij was rechthoekig van model, was van rode satijn vervaardigd en had geen slippen. De broeklijn - dat is de vlaggekant die het dichtst bij de vlaggestok gelegen is - vertoonde geen franjes. Op deze standaard werden de heiligen niet afgebeeld, wel een gespoorde laars - het embleem van het ambacht - met links en rechts ervan het stichtingsjaar. In de bovenhoeken van de standaard kwamen nog twee schilden voor: rechts, langs de broeklijn, het wapen van Brugge en links het wapen van Vlaanderen. De standaard ging verloren in een brand te Ieper.

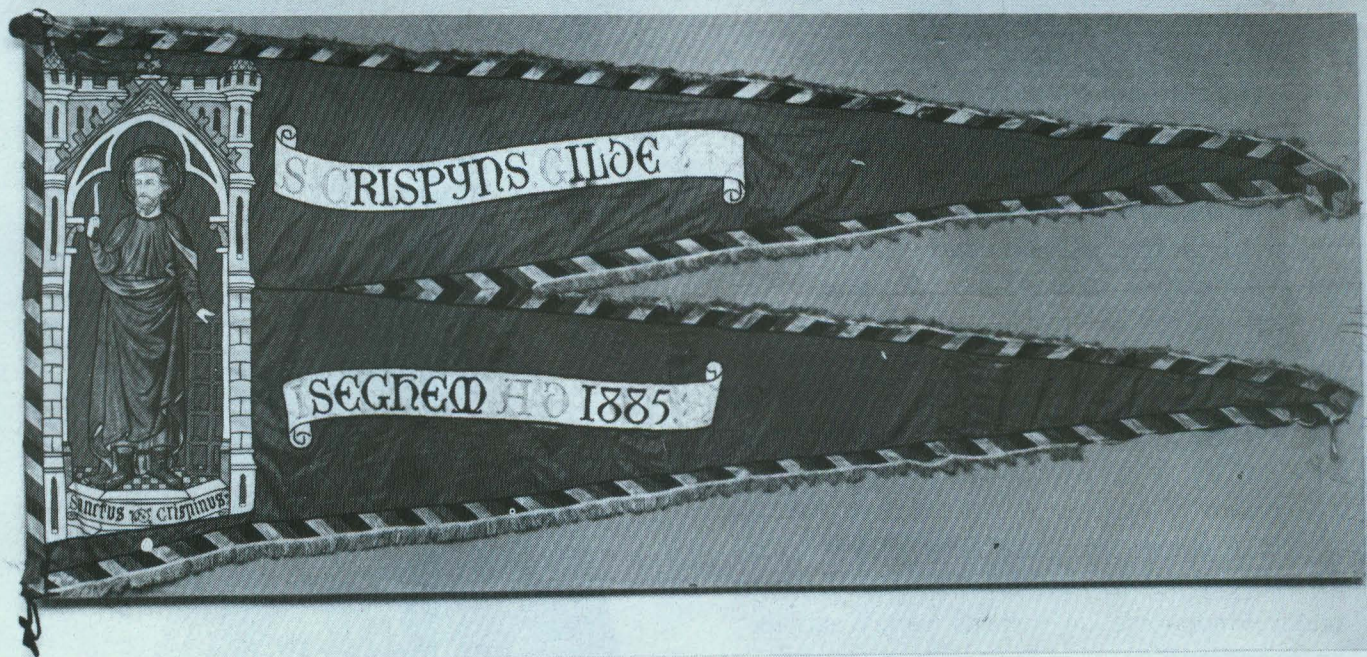
De Izegemse processievaan van de Sint-Crispijns-gilde

Voor de eerste wereldoorlog bezat de Sint-Crispijns-gilde in Izegem een eigen processievaan. Ze werd op ware grootte uitgetekend door baron de Bethune³⁷ en

gerealiseerd door J.-Poppe uit de Sint-Pietersnieuwstraat in Gent. Dat vaandel is verdwenen, maar we vonden een beschrijving ervan terug in het kleine boekje *Iseghemien-sia* van Leopold Slosse. Daarin lezen we: *De twee laatste (wimpels) zijn gemaakt onder toezicht van baron de Bethune, door de Zusters van Crombeen te Gent. Sint-Crispijns vendel is geheel iets op zijn eigen, zoo beval- lig is het van snee en van wending. Het prijkt met de wapens van Iseghem en Soissons - waar Sint-Crispijn de marteldood stierf - benevens met het leerrijk opschrift DOOR WERK EN DEUGD, NAAR EER EN VREUGD.* In een medaillon vonden we de beeltenis van Sint-Crispijn, de tekst stond op een banderol. De vlag was afgeboord met zijden galons en franje. Ze werd op 14 januari 1887 betaald en kostte 431 fr.³⁸

De Izegemse wimpel van de Sint-Crispijns-gilde, bewaard in het Izegemse schoeisel-museum

Deze groene wimpel met twee slippen draagt langs de kant van de stok een negotische nis met daarin een rechtstaande Sint-Crispijn in middeleeuwse dracht en met een priem in de rechterhand. Zijn linkerhand rust op een rooster. Sint-Crispijn en zijn broer werden wel in kokend lood en ziedende olie gedompeld, maar werden nooit geroosterd. Hier kunnen we dus spreken van een fout, van een verkeerd gebruik van attribuut. Bij de voorstelling van heiligen verwijzen attributen immers altijd naar de wijze waarop ze gemarteld werden of naar wat ze in het leven bijzonder verricht hebben. Op elke slip is ook een witte banderol te zien met in rood-zwarte letters *S. Crispynsgilde / Iseghem A.D. 1885*. Onderaan de nis staan ook de woorden *Sanctus Crispinus*. Baron de Béthune tekende dit vaandel, dat 554 fr. kostte³⁹.

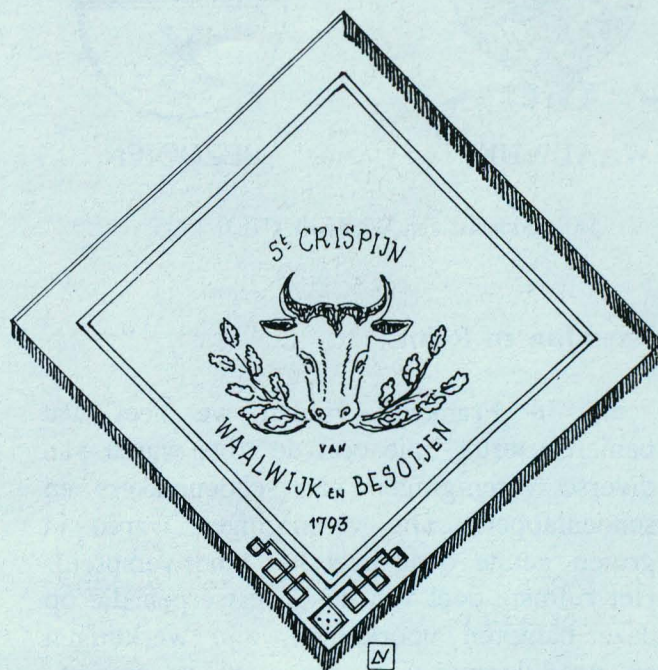
Deze oude wimpel van de Sint-Crispijngilde wordt thans bewaard in het Nationaal Schoeiselmuseum, Wijngaardstraat 9 in Izegem.

IN WAALWIJK (Nederland), ISSOUDUN EN REIMS (Frankrijk)

Twee standaarden in het schoenenmuseum van Waalwijk

In het prachtige schoenenmuseum van Waalwijk, bevinden zich o.a. twee vlaggen die we hier willen bespreken.

Een eerste standaard dateert van 1793, meet ongeveer 1 m bij 1 m, is van donker karmijnrood fluweel en is - de broeklijn uitgezonderd - omzoomd met een zware goudfranje. Op 10 cm van de vlaggerand loopt een kaderlijn van gouddraad. In het centrum van de vlag vinden we een tweekleurige rundskop, omkransd met eikebladeren⁴⁰. Boven de rundskop lezen we *St CRISPIJN* en onder de kop *van WAALWIJK en BESOIEN 1793*⁴¹. De onderhoek sluit af met een korte arabeske, waarvan het midden versierd is met een vijftal kleurige parels.

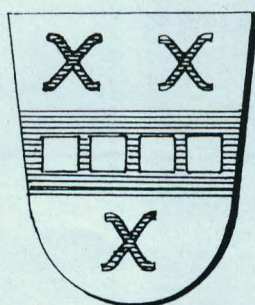

De tweede standaard dateert van 1905, is iets groter dan de vorige en is eveneens van donker karmijnrood fluweel en met

zware goudfranje afgeboord. De twee zijflanken zijn dubbel geplooid, zodat de vlag er meer ruitvormig uitziet. Boven- en onderaan wordt deze standaard nog opgesmukt met drie kwasten van zware gouddraad. Als centraal motief vinden we de twee broers in gezeten houding. De ene heeft een open boek en een palmtak in de hand, de andere een zwaard en een schoen. De achtergrond is versierd met laarzen en eikebladeren. Deze kleurrijke medaillon is met eikenloof en eikels omkranst en met een strik samengebonden, dat alles met gouddraad. Boven de medaillon lezen we *R.K. LEDERBEWERKERSGILDE* en eronder *CRISPYN EN CRISPINIANUS WAALWYK EN BESOYEN*. Daaronder vinden we de wapens van Waalwijk⁴² en Bezooien⁴³.

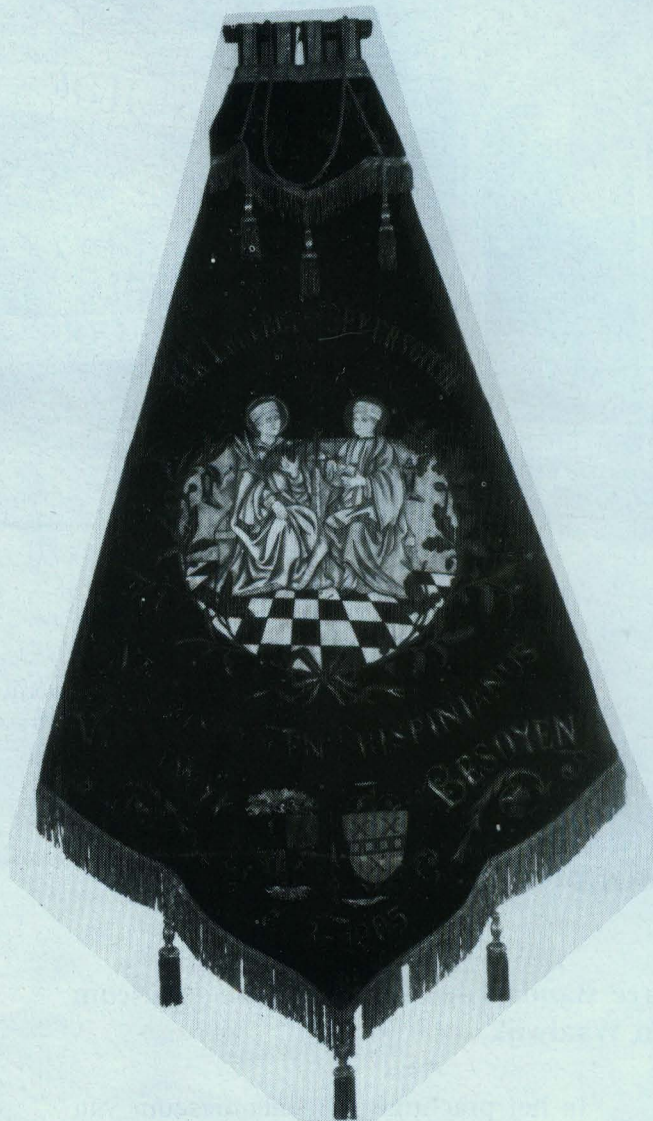

WAALWIJK

BEZOOIEN

De standaard van Waalwijk (NL), 1905

Issoudun en Reims

In Frankrijk vinden we heel wat banieren terug⁴⁴ die ooit de trots waren van diverse verenigingen van schoenmakers en schoenlappers. Die verenigingen waren in groten getale over heel het land verspreid. Het ruimste deel van de onderwerpen die op deze banieren voorkomen, zijn werktuigen en produkten i.v.m. het beroep: messen, elzen, meetlatten, schoenen en laarzen. Daarnaast treffen we ook heel wat banieren aan met louter heraldische motieven.

Banier van de schoenmakersgilde van Issoudun

Op het banier van Issoudun (Fr. Indre, tussen Châteauroux en Bourges) zijn de twee broers afgebeeld in gezeten houding en werkend, beiden geheel in het goud. Crispijn heeft een els in de hand en een schoen op schoot. Crispiniaan is een schoenzool aan het naaien⁴⁵.

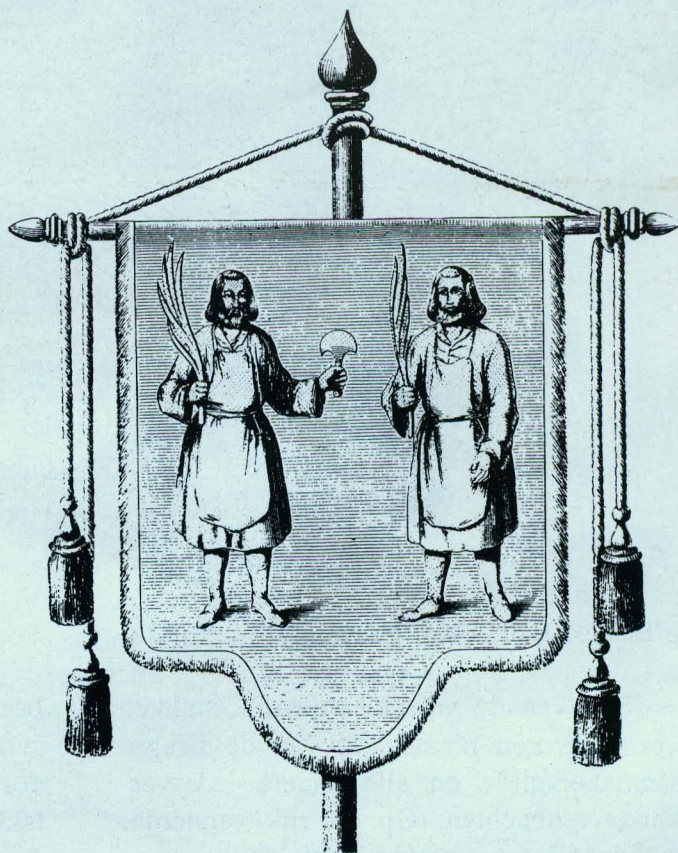
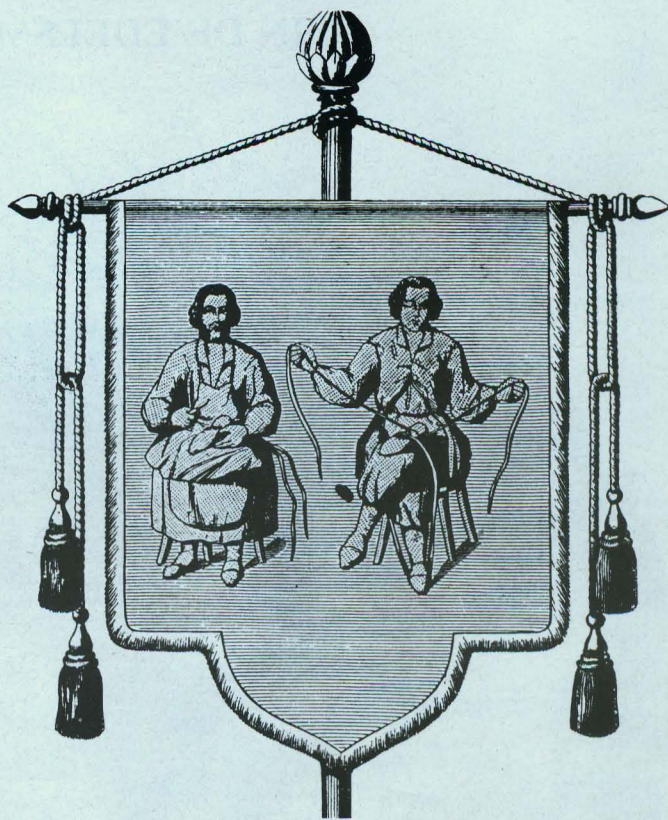

Banier van de vereniging van
schoenmakers en
schoenlappers van Issoudun
(bovenaan).

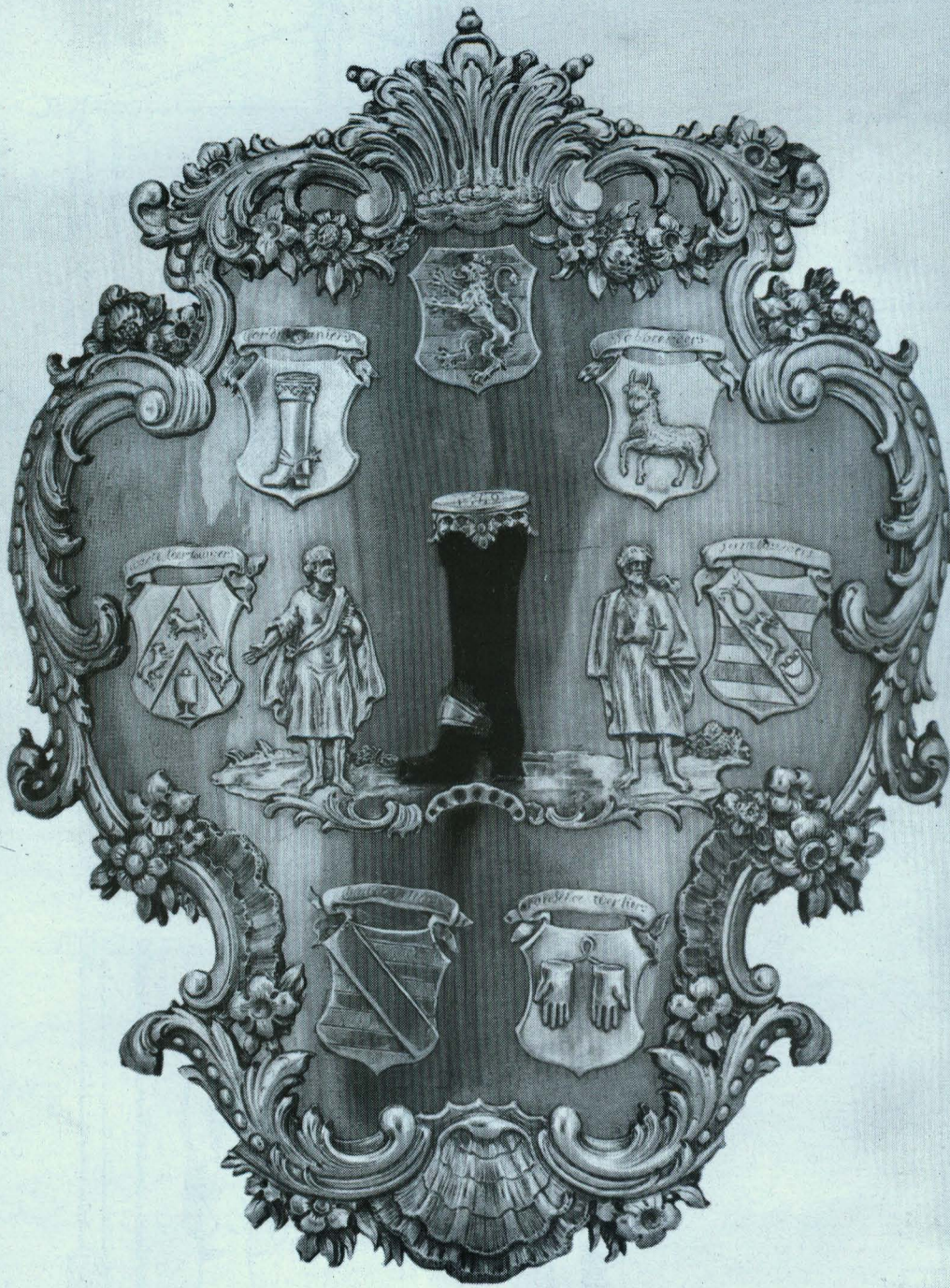
Banier van de vereniging van
de schoenmakers van Reims
(onderaan).

Banier van de schoen- makersgilde van Reims

Hier vinden we,
op een blauw veld met
goudfranjes afgeboord, de
twee broers geheel in
goud en staande voorge-
steld. Crispijn, met voor-
schoot en borstlap, houdt
een palmtak in de rech-
terhand en heeft in de
linkerhand een halfmaan-
vormig snijmes vast.
Crispinianus wordt op
dezelfde manier afge-
beeld, maar heeft niets in
de linkerhand⁴⁶.

F. IN DE EDELSMEEDKUNST

Borstschild van de Brugse schoenmakersgilde, bewaard in het Gruuthusemuseum van Brugge.

Deels verguld zilver, deels geelkoper. 39,5 x 30,5 cm.

Met bijzondere toelating van het Gemeentekrediet van Brugge.

In de zomermaanden van 1985 liep in 'De Gekroonde Laars', Steenstraat 40 in Brugge een tentoonstelling n.a.v. het in gebruik nemen van de gerestaureerde gildehuizen van de schoenmakers en de timmerlieden. De tentoonstelling had deze twee

oude Brugse gilden als onderwerp.

Een van de vele waardevolle stukken was een zilveren borstschild van de Brugse schoenmakersgilde en alle andere lederverwerkende ambachten. Op dit rijk versierde, in rococostijl uitgewerkte borstschild, staan ook Crispijn en zijn broer Crispinianus afge-

beeld. Ze flankeren de gekroonde laars, symbool van het ambacht, en zijn omgeven door de wapenschilden van alle aangesloten takken van de leerverwerkende ambachtslieden.

G. IN DE GLASSCHILDERKUNST

De oudste brandramen in de Izegemse Sint-Tillokerk dateren van 1901. Het laatste venster aan de zuidkant van de kerk dateert van 1957 en is gemaakt door Olivier Ganton uit Gent. Het heeft Sint-Crispijn en Sint-Antonius Abt als motief. Het zijn de patroonheiligen van wat ooit de twee belangrijkste Izegemse nijverheidstakken waren. Sint-Crispijn is als Romein voorgesteld en

heeft alleen een palmtak in de hand, geen attribuut. Sint-Antonius Abt, of Sint-Antonius met zijn varkentje, is de patroonheilige van de borstelmakers. Die hadden niet alleen borstelhout, maar ook haar nodig. Daarmee werden er tappen gevormd, die met een koper- of zinkdraad in het borstelhout werden 'getrokken'. Een groot deel van dat haar was varkenshaar.

In de dekanale Sint-Tillokerk in Izegem heeft het laatste venster van de zuidbeuk als motief de twee patroonheiligen van de bijzonderste Izegemse nijverheden:

Sint-Crispijn, patroon van de schoenmakers;

Sint-Antonius met zijn varkentje, patroon van de borstelmakers.

Het werk is van Olivier Ganton, Gent, 1957.

H. IN DE LETTERKUNDE

We vonden het volgende gedicht terug van Gabriël Smit, netjes gedrukt op een uitnodiging van de Antwerpse Gilde van de Iederverwerkende Nijverheden voor de viering van het patroonsfeest in 1986.

Sint - Crispijn

Sint Crispijn, een nederig man,
heeft een nederig werk verkoren;
niemand blaze van de toren
hoger dan hij blazen kan.

Rustig sloeg hij schoen en slof,
peinzend over 's mensen wegen:
want, hoe hoog wij zijn gestegen,
altijd moeten wij door stof.

Stil keek hij de trotsen aan,
boog zich zwijgend naar hun voeten
ieder zal de weg der boete
eens met wonde zolen gaan.

Dubbele krachten wijdde hij
het versleten leer der armen;
velen lopen om erbarmen
jarenlang aan ons voorbij.

Iedere dag van vroeg tot laat
zat hij zingende te werken:
prijs de arbeid, die zijn merken
diep in hart en handen slaat.

Menig dwaas gelooft dit niet,
daarom moest hij bloedend sterven:
wie kan hoger heil verwerven
dan wie zó zijn leven liet?

En kon God hem schoner prijs
dan de oude arbeid schenken?
Zo kon hij zijn dood gedenken
als een halte op één reis.

Sint Crispijn lapt nu verblijd
schoenen van der heil'gen voeten:
die Gods eigen glans ontmoeten
in der eeuwen eeuwigheid.

GABRIEL SMIT.

I. IN DE MUZIEK

We vonden twee liederen terug die met Sint-Crispijn te maken hebben.

Het eerste is typisch Izegems. Het is *Het lied der Iseghemsche Schoenmakersgilde*. De tekst is van Emiel Neyrinck (Izegem 1939 - Ingelmunster 1916). Deze autodidact bracht het tot tekstielabrikant en schreef heel wat gedichten en liederen, waaronder het lied *De jongen van Boos Iseghem*. Hij behoorde tot de Izegemse culturele elite en kwam zo in contact met heel wat cultuurminnaars uit de streek⁴⁷. Zo kwam het dat Peter Benoit bereid werd gevonden *Het lied der Iseghemsche Schoenmakersgilde* op muziek

te zetten⁴⁸. Het origineel van dit lied berust in het conservatorium van Antwerpen⁴⁹.

Het tweede lied werd gecomponeerd door Emiel Hullebroeck, op een gedicht van René De Clercq. In het begin van de eeuw was dit lied bijzonder goed gekend. Het werd heel vaak gezongen. We zouden kunnen zeggen dat er geen Sint-Crispijnsfeest voorbijging zonder dit lied.

We voegen er een derde lied aan toe. Dat handelt weliswaar niet over Sint-Crispijn, maar wel over een schoenlapper.

HET LIED DER ISEGHEMSCHE SCHOENMAKERSGILDE

Gedicht van Emiel Neyrinck
Tijdmeter = 112 = ♩

Muziek van Peter Benoit

The musical score is written in a single system with a treble clef and a 2/4 time signature. It consists of ten staves of music. The lyrics are written below the notes. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings like 'f' and 'sf'. The lyrics are in Dutch and describe the work of a shoemaker.

1. de Iseghes
Zoo - dra de zon De lie - ve zon De wei - der kleurt en
bocht doet groe - nen! De ka - mer - slag De . .
greet den daag. De na - gels zijn de deugd der
schoe - nen! Wij maa - gien vast Wij maa - gien goed De
vlyt, de mood waakt al les goed ja.
zon - der schoen Wat zou de we - reld doen Wat
zou het mensch dom lij - den van stee - nen en kal -
sij - den: Ons een - ding is op aar - de schoon! En
Vreugd en Vrij - heid is ons kroon

Zoo - Aan het teeken H hierboven herhaling der 1e strofe.

Door dichter en componist hartelijk opgedragen aan de Schoenmakersgilde der Stad Iseghem.
(get.) Peter Benoit - E. Neyrinck
Antwerpen - Ingelmunster

Den weled. Heer Leo SWAGEMAKERS - DE HORION.

Lapper Krispijn

Gedicht van
René DE CLERCQ.

Muziek van
Emiel HULLEBROECK.

Slepend, ontmoedigd, doch declameerend.

ZANG

Deschoent - jesgaan er met pa - ren, En
Hoe groeide uit dat lus - ti - ge griet - je, Die
Wat heb je aandie pin - ten, die pij - pen? Neem
Nu zit ze de pas.sie te pree - ken, Bij

Matig. (M. M. ♩ = 42)

KLAVIER.

jam. mer, de men - schen ook -- "Verstaad, komt niet vóór de ja - ren. De lief - de? Wat vuur en wat
knor - ri - ge, dol. le ka - tijf? Een lief als een hemel - lie - tje, En nu zoo'n dui - ve - lig
lie - vereendruppeleeh don! Ei, moetje dat el - sen weer slijpen? Jees Christus, wat een wigge -
An - neken vanden ge - buur. En, lapper! geen woordje te spreken, Is 't e - ten te zout of te

rook! Ach, wisten't de vlieg - en - de gaai - en, Ze werden't vrij le - ven niet moe. Ik
wijf! Van - daagal de win - den aan 't waai - en, En morgen noch ba, noch boe. Ik
klop! Ik mag menoch roe - ren noch draai - en, 't Is al verkeerd wat ik doe. Ik
zuur. Straks komt ze mij ko - zen en aai - en, Of zoeken naar be - zem of roë. Ik

zit te mijnschoentje te naaien, En trek kemijndraadje toe. *mp*
Weet

" " " " " " " " " " " " " " " "
 " " " " " " " " " " " " " " " "

iemand daar valt mij al weder Dat schoenmakers raadselken in 't verschil tusschen wijven en le . der? Voor

mij is het klaargelijk tin. De wijven zijn vellenvan haaien, En le . der is vel vande koe. Ik

zit te mijnschoentje te naaien, En trek kemijn draadje toe.

Lapper Jan.

BEKENDE WIJZE.

Schoen - lap - per Jan zat gan - sche da - gen
 Bij zijn werk te zin - gen, vol ver - maak en
 vuur; Hij had geen re - dens om te kla - gen,
 Hij was blij van 's mor - gens tot het a - vond - uur.
 En hij lei maar om ter meest Lap - pen, lap - pen,
 lap - pen, lap - pen, Lap - pen, lap - pen, lap - pen, lap - pen.
 En hij lei maar om ter meest Lap - pen, lap - pen.
 lap - pen, lap - pen op zijn leest !

2

Een rijke Smaus vol bange zorgen,
 Was des lappers buur, doch het beviel hem niet ;
 Jan hield soms feest tot bij den morgen :
 En de Smaus werd wakker van des lappers lied,
 En hij raasde bij 't gedruis
 't Kloppen, kloppen, kloppen, kloppen,
 En hij raasde bij 't gedruis
 't Kloppen, kloppen, kloppen in zijn buurmans huis.

3

Jan, ik kan toch van u niet klagen,
 Sprak hij eens, daar hij hem honderd guldens gaf.
 Daar moet gij immer zorg voor dragen,
 Neem er toch geen centen voor uw pintjes af.
 't Was één rappe, slimme Smaus,
 Rappe, rappe, rappe, rappe,
 't Was een rappe, slimme Smaus,
 Rappe, rapp, rappe, rappe, slimme Smaus.

4

Jan had zijn guldens gauw begraven,
 Zelfs tot in zijn bed en in de kleederkas.
 Nu moest hij waken als een slave, en
 Zwijgen om te zien of er geen roover was.
 En de buurliên stonden stom :
 Lapper, lapper, lapper, lapper,
 En de buurliên stonden stom :
 Lapper, lapper, lapper, is uw tong weërom ?

5

Eindelijk kon Jan het niet meer houden :
 Haastig liep hij naar zijn buur, den rijken heer ;
 Hier is, Mijnheer, hier is uw goud en
 Geef mij maar al spoedig mijne liedjes weër !
 Weet dat hij, die nimmer klaagt,
 Geene, geene, geene, geene,
 Weet dat hij die nimmer klaagt,
 Geene, geene, geene vette guldens vraagt.

8. SINT-CRISPIJN IN DE FOLKLORE

André Ver Elst behandelt in zijn boek *Folkloristische tijdspiegel voor België* ook Sint-Crispijn.

Op p. 270 verhaalt hij dat de Izegemnaren vroeger op 25 oktober, de feestdag van Sint-Crispijn en Sint-Crispi(ni)aan, het werk neerlegden. De Izegemse schoenlappers gingen dan op bedevaart naar Brugge, maar de precieze plaats kent hij niet. Vermoedelijk vergist de auteur zich. Plaatselijk is er niets dat aan zo'n bedevaart herinnert en in de lokale bronnen is daarover ook geen woord genoteerd. Vóór Eduard Dierick waren de schoenmakers en -lappers tenandere nog niet gegroepeerd. Dat ze dan reeds gezamenlijk naar Brugge pelgrimeerden is op zijn minst bedenkelijk.

Voor Peer (Limburg) vermeldt hij dat op het feest van Sint-Crispijn een schoenmakerszoon onbeweeglijk in het uitstalraam moest zitten. Hij had voor de gelegenheid een bisschopsgewaad aan - hoewel geen van

beide broers ooit bisschop was - en hij diende de indruk te geven dat hij bovenleer aan het snijden was. Die dag bezochten de schoolkinderen de schoenfabrikanten en zongen daar telkens hetzelfde liedje:

*Sinte Corspijn,
Wanie zal 't zijn?
't Avond in den maneschijn,
Als de klein kinders slapen zijn.
De hond zal zingen,
De kat zal springen,
En Toonken,
Mijn zoonke,
Zal speelman zijn!*

Ook in Mechelen bestond een gelijkaardig gebruik. Daar gingen de leerjongens in papieren priesterklederen bij alle Mechelse schoenlappers hun liedje zingen, om een geldstuk te ontvangen. A. Ver Elst vermeldt het liedje niet en evenmin de periode waarin dit folkloristisch gebeuren plaats vond.

BIBLIOGRAFIE

ARCHIEFBRONNEN:

DAI, Slossefonds, delen 4, 10 en 24.

DAI, authenticiteitsverslag bij de relieken van St.-Crispijn en St.-Crispiniaan

GERAADPLEEGDE WERKEN EN ARTIKELS:

Acta Sanctorum

Algemene geschiedenis der Nederlanden, dl. 4, p. 97-99.

Roger BEKAERT, *De Sint-Crispijngilde te Izegem*, nr. 36 (13/2), p. 20-45.

Roger CAUWE, *Het verzamelen van bidprentjes*, 1988.

Lucien DEGEZELLE, *Geschiedenis der Vrije Vakschool te Izegem*. Izegem, Druk. Strobbe, 1949.

Paul de SAINT HILAIRE, *De geneesheiligen tussen Noordzee en Ardennen. Gids van hun attributen en symbolen*. Brussel, Sympomed-Edimed, 1991.

Emiel DIERICK, *Geschiedenis van de Congregatie der Jongelingen*. Izegem, J. Dooms, 1897.

René DUYCK, *De erfenis van de Brugse Cordoeaniers*, - *Brugse Gidsenkroniek*, 18/5, mei 1985.

René DUYCK, *Sint-Crispinus in het Museum voor Volkskunde te Brugge*, - *Brugse Gidsenkroniek*, 17/4, april 1989.

Paul FIERENS e.a., *L'art en Belgique*. Brussel, La Renaissance du Livre, 1947.

Jozef GELDHOF, art. *Over Sint Crispijn, de Sint-Crispijngilde en het ontstaan van het eerste christelijk syndicaat te Izegem*, in *De Mandelbode*, 5 nov. 1955.

Jan GRAULS, *Hoe het werd en hoe het moet zijn*. Leuven, Davidsfonds, 1957.

Henry Harald HANSEN, *Histoire du costume*. Parijs, Flammarion, 1956.

Paul LACROIX, Alphonse DUCHESNE en Ferdinand SERÉ, *Le livre d'or des Métiers. Histoire des Cordonniers et des Artisans dont la profession se rattache à la cordonnerie - L'Histoire de la chaussure - L'Armorial des anciennes corporations des cordonniers, bottiers, savetiers, tanneurs et corroyeurs de la France*. Parijs, Librairie Historique, Archéologique et Scientifique, 1852.

Jean-Marie LERMYTE, *Het Blauwhuis en Izegem*, Izegem, Ten Mandere, 1990.

Jean-Marie LERMYTE (red.), *Geschiedenis van Izegem*, Izegem, Ten Mandere, 1985

Liederverzameling voor School en Huis, s.d.

Niklaas MADDENS (eindred.), *De geschiedenis van Kortrijk*, Tielt, Lannoo, 1991.

Lod. TAEYMANS, *Christelijke kunst*. Brugge, J. Houdmont-Carbonez, s.d.

J.J.M. TIMMERS, *Christelijke symboliek en iconografie*, Houten, De Haan, 1987.

Leopold SLOSSE, *Iseghemiensia*, Tielt, J.D. Minnaert, 1889.

Luc STROBBE, e.a., *Pluk de dag*. Izegem, Drukkerij Strobbe, 1989, uitgegeven ter gelegenheid van 75 jaar dagblokkalender 'De Druiveelaar'.

P.T.A. SWILLENS, *Prisma schilderslexicon*. (Prisma-Boeken nr. 312). Utrecht en Antwerpen, Het Spectrum, 1957.

G.F. TANGHE, *Het leven van Sint-Hilonius*. Izegem, Strobbe Gebroeders, 1890.

A. VANDEWALLE e.a., *De Brugse schoenmakers en timmerlieden. De ambachten en hun huizen (14e-20e eeuw)*. Brochure uitgegeven door de KB bij de 50e verjaardag van de bank, 1985.

Ant. VANDROMME, *De schoenmakersfolklore*, nr. 25 (9/3), p. 31-33.

André VER ELST, *Folkloristische tijdspiegel voor België*, Brussel, drukkerij Is. Mertens N.V., s.d.

Raf. VERHOLLE, *De Izegemse schoennijverheid*, nr. 15 (6/2), p. 6-50.

P.L. WAUTERS, *H. Crispijn en H. Crispiniaan., naar J.B. GULDDENS*. Brussel, Kon. Bibliotheek Albert I.

CATALOGI

Catoloog van de tentoonstelling van Relieken en Reliekschrijnen bij het negende eeuwfeest van de H. Godelieve van Gistel (1984)

Anonieme Vlaamse Primitieven. Catalogus met wetenschappelijke bijlage. *Zuidnederlandse meesters met noodnamen van de XVde en het begin van de XVIde eeuw*. Brugge, 14 juni - 21 sept. 1969.

De Brugse schoenmakers en timmerlieden. De ambachten en hun huizen, XIVde - XXste eeuw. KB, 1985.

Henri PAUWELS. *Groeningemuseum*. Brugge, Stedelijk Museum voor Schone Kunsten, 1960.

Günter GALL. *Deutsches Ledermuseum. Katalog. Heft 6: Deutsches Schuhmuseum. Offenbach*, 1980.

Stad Brugge & ICOM, UNESCO. *Anonieme Vlaamse primitieven*. Catalogus. Tielt, Lannoo, 1969.

Hendrik WILLAERT en Antoon VANDROMME, *Katalogus bij de tentoonstelling Kerkbezit en -interieur Sint-Tillokerk, Izegem 7/8 en 14/15 september 1974*.

WEEKBLADEN EN TIJDSCHRIFTEN

Gazette van Iseghem:

1894	10.11	<i>Feest van Sint-Crispijn</i>
1895	20.10	<i>Sint-Crispijn</i>
	9.11	<i>Sint-Crispijnsfeest</i>
1896	4.01	<i>Sint-Crispijn Benoeming E.H. Pieter Baes</i>
	23.05	<i>Sint-Crispijngilde in feest: jubilé van E. Dierick</i>
	3.10	<i>Boos Iseghem: Sint-Crispijngilde</i>
	7.11	<i>Avondfeest der Sint-Crispijngilde (9.11.1896)</i>
	14.11	<i>Sint-Crispijn - Sint-Crispijnsdagen</i>
1897	6.11	<i>Avondfeest der Sint-Crispijngilde</i>
1898	29.10	<i>Onze schoenmakers</i>
	3.11	<i>Sint-Crispijnsfeest</i>
	12.11	<i>Verslag van het Sint-Crispijnsfeest</i>
1900	24.10	<i>Sint-Crispijngilde</i>
1911	11.11	<i>Sint-Crispijn</i>

De Iseghemnaar

1920	13.11	<i>Sint-Crispijn te Iseghem</i>
1922	4.11	<i>Sint-Crispijn en Crispinianus</i>

De Mandelbode

1939	12.08	<i>De mannen van Sint-Crispijn vieren feest te Izegem</i>
1951	03.11	<i>Crispijnsdag</i>
1952	08.11	<i>Rond Sint-Crispijnsdag</i>
1953	7.11	<i>Sint-Crispijn</i>
1955	5.12	<i>Sint-Crispijn, de St.-Crispijngilde en het ontstaan van het Christelijk Syndikaat te Izegem</i>
1958	8.11	<i>St.-Crispijn</i>
1961	3.11	<i>Sint-Crispijngilde 1901</i>
	10.11	(vervolg)

NOTEN

- ¹ *Encyclopédie Larousse*, Parijs, s.d., dl. III; *Winkler Prins*, Amsterdam en Brussel, Elsevier, 1949, dl. 6.
- ² *Over Sint Crispijn, de Sint-Crispijngilde en het ontstaan van het eerste Christelijk syndicaat te Izegem*, in *De Mandelbode* van 5 november 1955.
- ³ De leerlooiers en -bewerkeren hebben ook de H. Bartholomeus als patroonsheilige. Deze heilige apostel werd immers levend gevild.
- ⁴ De handschoenmakers houden als patroonheilige ook Maria Magdalena in ere.
- ⁵ Zie ook J.J.M. TIMMERS, *Christelijke Symboliek en iconografie*, De Haan, Houten, 1987, p. 249, nr. 694.
- ⁶ Sommige Izegemse schoenfabrikanten haalden op deze Avelgemse jaarmarkt in 1870 en volgende jaren een zakencijfer van boven de duizend frank. Toen was die som zowat de jaarwedde van een bediende.
- ⁷ Zie over Leopold Slosse (Marke 2 november 1842 - Rumbeke 31 maart 1920) A. VANDROMME, *E.H. Slosse en het Izegemse Slossefonds*, een speciale uitgave van Ten Mandere, 1983.
- ⁸ Na zijn Lourdesreis en zijn tussenkomst in Solignac en Limoges werd de reliek van Sint-Tillo door Mgr. Blanger, bisschop van Limoges, naar Slosse opgestuurd. De echtheid van de reliek werd bevestigd door Albert Verhelle, een Izegemnaar die de tweede abt van Westvleteren was.
- ⁹ Frans Verhelle (abt Albericus) werd geboren in Izegem op 24 september 1834 als zoon van Eduard en Theresia Meersschaert. Hij werd in Brugge priester gewijd op 19 december 1863, maar was al in 1857 ingetreden in de abdij van Sint-Sixtus in Westvleteren. Hij werd op 8 september 1872 door Mgr. Faict, bisschop van Brugge, tot abt gewijd. Hij bleef dit ambt vervullen tot in 1910. Hij overleed in Westvleteren op 22 maart 1916.
- ¹⁰ DAI, Slossefonds X/52.
- ¹¹ Zie ook A. VANDROMME, *De rijve van Sint-Tillo*, - *Ten Mandere*, nr. 24, jg. IX/2, p. 16-20, met o.a. de plaats, de tekening en de omschrijving van alle wapens die op de rijve voorkomen.
- ¹² De volksmond heeft het over de baronskapel, omdat de familie Gillès de Pélichy hier vroeger de mis kwam volgen. Toen was deze zuidelijke kruisbeuk nog door een houten neogotische afsluiting van de rest van het schip gescheiden. Zie ook A. VANDROMME, *Izegemse kapellen*, - *Ten Mandere*, nr. 72, (jg. XXV/2), p. 207 en J.-M. LERMYTE, *Het Blauwhuis en Izegem*, Izegem, Ten Mandere, 1990, p. 63, 112-113 en 118-119.
- ¹³ DAI, Slossefonds X/35, factuur van de vlag van de Sint-Crispijngilde, Gent, 25 maart 1885.
- ¹⁴ DAI, Slossefonds, X/36, factuur van de gebeeldhouwde laars, Maltebrugge, december 1885.
- ¹⁵ Het gebouwencomplex was gelegen ten oosten van de Sint-Tillokerk en was vanaf het midden van de 19e eeuw het trefpunt voor de katholieke mannelijke jeugd. Vanaf 1853 werd in de schoot van de Congregatie een muziekkorps gevormd, dat nog steeds in volle bloei verkeert.

Zie ook *Gedenkboek [van de] Koninklijke Harmonie der Congregatie / Izegem. Ten Mandere*, speciaal nummer 52 (jg. 18/3), 151 p.

¹⁶ K. MADDENS (red.), *Geschiedenis van Kortrijk*, p. 347.

¹⁷ Horn (= Horne of Hoorne) is een dorp op de linker Maasoever, juist tegenover Roermond, met een kasteel uit de 14e eeuw. Horn was de hoofdplaats van een heerlijkheid en sedert 1450 een graafschap. Maastricht behoorde in die dagen tot het graafschap Horn.

¹⁸ *Le Livre d'or des Métiers*, p. 258 e.v.

¹⁹ Zie ook A. VANDROMME, *Schoenmakersfolklore, - Ten Mandere*, jg. 9/3, p. 31-33.

²⁰ Opvallend is dat beide broers nooit samen werden vernoemd en dat er ook geen Sint-Crispianusgilden ontstonden. Misschien kwam dat omdat de naam Crispiniaan te lang was. Eigenaardig is ook dat sommigen de naam van Crispijn bij hun doopsel meekregen, maar dat de doopnaam Crispiniaan nooit werd gegeven.

²¹ Herbergier Petrus Vandecasteele maakte in zijn vrije tijd ook weefgetouwen die door thuiswerkende wevers aangekocht werden. Daardoor was hij veel beter onder zijn bijnaam dan onder zijn officiële familienaam gekend. In de volksmond werd hij steeds 'Pé Gatouwe' geheten.

²² H. WILLAERT in *Geschiedenis van Izegem*, p. 323.

²³ G.F. TANGHE, *Leven van Sint-Tillo*, p. 172.

²⁴ In 1985 werd het vermeld onder nr. 24 in de catalogoog van de KB te Brugge, bij de tentoonstelling 'De Brugse Schoenmakers en Timmerlieden. De ambachten en hun huizen', die daar in 'De Gekroonde Laars' plaatsvond.

²⁵ Dit 'Armorial' bevat 300 wapens van schoenmakersgilden, twee wapens van laarzenmakersgilden en 99 wapens van schoenlapperpsgilden. Sommige gilden groepeerden diverse lederverwerkende ambachten. De kleuren werden d.m.v. arceringen weergegeven.

²⁶ In de heraldiek wordt steeds verondersteld dat het schild gedragen wordt. Wat voor ons links is, is dus voor de drager rechts, en omgekeerd.

²⁷ (L) staat voor schoenlappers.

²⁸ Deze processie werd op het TV-scherm getoond.

²⁹ Gunter GALL, *Deutsches Ledermuseum / Deutsches Schuhmuseum. Offenbach. Katalog. Heft 6 - 6.40.05 en 6.40.06.*

³⁰ Lod. TAEYMANS, *Christelijke Kunst*, schrijft het nog toe aan Ambrosius Francken. Volgens Paul FIERENS (red.), *L'art en Belgique*, is het van de oudste broer, Ambrosius.

³¹ We vonden aanvullende gegevens in het artikel van René Duyck in de *Brugse Gidsenkroniek*, jg. 22/4 (april 1989), p. 57-59.

³² Alle namen zijn te vinden in het Brugse Stadsarchief, reeks 334: Corduaniers, inv. nr. 41.

³³ Gunther GALL, *o.c.*, 6.40.08.

³⁴ Dit werk werd tentoongesteld in de tentoonstelling Anonieme Vlaamse Primitieven in het Groningemuseum van Brugge in 1969. Zie de catalogoog nr. 47. Voor meer gegevens verwijzen we naar deze catalogoog p. 244-245.

³⁵ Idem, p. 224.

³⁶ Een cordoeanier was een bewerker van Cordoeaans leder. Dat was een bijzondere ledersoort van Spanje afkomstig, genoemd naar de stad Cordoba of Cordoea. Deze ledersoort kwam van geite- of van bokkevellen en gaf fijn glanzig leder met een gladde oppervlakte. In de 17e eeuw werd deze met goud bedrukte ledersoort heel vaak gebruikt als wandbekleding in de salons van de patriciërswohnungen.

Naast de cordoeaniers of cordewaniers vonden we in die jaren ook de gewone schoenmakers die schoenen vervaardigden uit koeleder. Hier sprak men dan van een 'coeyen-schoenmaker'

of 'coeyensutter'. Een sutter of sitter was een naaier. In die tijd werden alle schoenen immers genaaid. Genagelde schoenen bestonden nog niet.

³⁷ DAI, Fonds Slosse, X/35.

³⁸ DAI, Fonds Slosse, X/50. *Debet het Gilde der Schoenmakers, te Iseghem aan J. Poppe, St. Pieters Nieuwstraat, te Gent voor levering als volgt. 26. Een vaandel met geborduurd medaillon, en in zijden ornamenten versierd, zijden galons en frinie - fr. 431,00 voldaan den 14 januari 1887 J. Poppe.*

³⁹ Voor meer gegevens, zie R. BEKAERT, *De Sint-Crispijns-gilde te Izegem van 1882 tot 1913*, - *Ten Mandere*, nr. 36 (1973), p. 29.

⁴⁰ Het rund was dé grote leverancier van leder. Vroeger werden de huiden geloid in putten, waarin ze lange tijd weekten in een mengsel van water en eikeschors.

⁴¹ Besoyen is een voormalige gemeente in Noord-Brabant, ten westen van Waalwijk. Ze was 796 ha groot en leefde vooral van de landbouw, veeteelt en schoenindustrie. Tot 1814 was het een heerlijkheid. De laatste ruïnes van het kasteel van de heren van Besoyen verdwenen in het begin van de 19e eeuw.

⁴² Gevierendeeld: I en IV: In sabel met een klimmende leeuw van goud, getongd en genageld van keel (wapen van Brabant). II en III: In zilver met een klimmende dubbelstaartige leeuw van keel getond van lazuur en genageld van goud. Het schild hangend aan een lint van keel in een uitgerukte eikeboom van natuurlijke kleur.

⁴³ In zilver een dwarsbalk van lazuur beladen met vier blokken van zilver, met twee Sint-Andrieskruisen van lazuur in het schildhoofd en één in de schildvoet.

⁴⁴ *Le livre d'or des Métiers.*

⁴⁵ Idem, p. 125.

⁴⁶ Idem, p. 156.

⁴⁷ Zie voor meer biografische gegevens Jozef GELDHOF, *Yseghem Vlytigh ende Boos*, Izegem, Druk. Strobbe, 1956; Antoon VANDROMME, *Groten van bij ons: Emiel Neiryck*, - *Ten Mandere*, nr. 68 (jg. 24/1), p. 96 e.v.; *Huldebetoog aan Mijnheer Emiel Neiryck-Holvoet, ingericht door de Albrecht Rodenbachsvrienden en gevierd te Iseghem den 9 November 1913*; het biografisch voorwoord van Michel NEIRYNCK bij de tweede uitgave van *Ernst en Vreugde*, een privé-uitgave van 1964. Deze bundel bevat de verzamelde gedichten van Emiel Neiryck. De eerste druk verscheen bij Alf. Deraedt-Verhoye, Delaerestraat, Roeselare, in 1906, maar zonder biografie.

⁴⁸ Peter Benoit kwam herhaaldelijk naar Izegem en kende Emiel Neiryck persoonlijk. Op 18 augustus 1895, werd bij Camiel Ameye een feest georganiseerd ter gelegenheid van de 61e verjaardag van de toondichter. Emiel Neiryck schreef voor deze gelegenheid *Aan Peter Benoit*, een gedicht van vijf strofen van telkens acht regels. Cecilia, de dochter van Camiel Ameye, bracht het naar voor. Aan dit huldefeest nam een groot deel van de Izegemse bevolking deel.

⁴⁹ Het verscheen al in *Ten Mandere*, nr. 68, p. 96 en in Hendrik WILLAERT, *Peter Benoit en Izegem*, speciaal nr. van *Ten Mandere*, nr. 70 (jg. 24/3) - geschreven ter gelegenheid van het 150e geboortejaar van Benoit -, catalogusnummer 45.C.

Illustratie op de titelpagina:

Sint-Crispijn en Sint-Crispiniaan worden aangehouden door de soldaten van Rictius Varus. Steensculptuur door François Gentil, Frans beeldhouwer, eind XVIe eeuw (kerk van St.-Pantaléon, Troyes, Fr.)

vandemoortele

RODA
FAMA
MINELMA
VITELMA
ST. VILLEPRE
RESI
BLANC DE BOEUF
REDDY
MAYONAISE VANDEMOORTELE
OLIE VANDEMOORTELE

Alle kunde van het vak.

Drukkerij
STROBBE
Traditie en Innovatie

Aangesloten bij het Westvlaams Verbond van Kringen voor Heemkunde

ten mandere